

**UNIVERZITA KARLOVA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA TRESTNÍHO PRÁVA**

Téma diplomové práce:
POSTPENITENCIÁRNÍ ZACHÁZENÍ A PREVENCE RECIDIVY

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Rudolf Vokoun, CSc.

Autor: Erika Baloghová

Ročník: 5.

Adresa: Budovateľská 25/37 Komárno, 94501, Slovenská republika.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze dne 29.6. 2007

Erika Baloghová

Poděkování

Chtěla bych vyjádřit poděkování vedoucímu diplomové práce JUDr. Rudolfovi Vokounovi, Csc., za jeho podnětné připomínky, které zvýšily kvalitu práce a dále Mgr. Ivaně Davidové sociální kurátorce pro dospělé, za ochotu a cenné informace, které mi poskytla při vypracovávání závěrečných kapitol.

OBSAH

ÚVOD	1
KAPITOLA I. RECIDIVA	3
I.1. Zpětnost (recidiva) – pojem	3
I.2. Stav a vývoj recidivy	8
I.3. Příčiny recidivy	10
I.3.1. Obecní faktory	10
I.3.1.1. <i>Faktory působící v rámci primární recidivy .....</i>	<i>10</i>
I.3.1.2. <i>Faktory vyplývající z osobnosti pachatele .....</i>	<i>11</i>
I.3.2. Speciální faktory	10
I.3.2.1. <i>Faktory působící v rámci resocializace (druhotní socializace) pachatelů .....</i>	<i>10</i>
I.4. Prevence recidivy	13
KAPITOLA II. PENITENCIÁRNÍ PŮSOBENÍ	16
II.1. Trest odnětí svobody	17
II.1.1. Výchovné působení	17
II.1.1.1. <i>Pracovní aktivity .....</i>	<i>21</i>
II.1.1.2. <i>Vzdělávací aktivity .....</i>	<i>24</i>
II.1.1.3. <i>Speciální výchovné aktivity .....</i>	<i>25</i>
II.1.1.4. <i>Zájmové aktivity .....</i>	<i>26</i>
II.1.1. <i>Oblast utváření vnějších vztahů .....</i>	<i>26</i>
II.1.2. Sociální a psychické důsledky trestu odnětí svobody	27
II.1.3. Některé zvláštnosti u žen a mladistvých	30
II.1.4. Mezinárodní trendy penitenciární péče	32
II. Trest nespojený s odnětím svobody	35
II.2.1. Systém trestů	35
II.2.2. Alternativní tresty	36
II.2.3. Výchovné působení	40
Kapitola III. KONTINUÁLNÍ SOCIÁLNÍ PÉČE, NÁVAZNOST PENITENCIÁRNÍ A POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE.....	41
III.1. Historie postpenitenciární péče	42
III.2. Postpenitenciární péče	44
III.3. Kontinuální péče	47
III.4. Subjekty kontinuální péče	52
III.4.1. Sociální pracovník	52
III.4.2. Sociální kurátor	52
III.4.3. Další subjekty	54
III.5. Formy postpenitenciární péče	55
III.5.1. Povinné postpenitenciární působení	55
III.5.1.1. <i>Parole .....</i>	<i>56</i>
III.5.1.2. <i>Ochranné léčení .....</i>	<i>59</i>
III.5.2. Další formy povinné postpenitenciární péče	61

III.5.2.1. <i>Ochranný dohled</i>	61
III.5.2.2. <i>Ochranný dozor</i>	61
III.5.2.3. <i>Donucovací pracovní a policejní dohled</i>	61
KAPITOLA IV. HMOTNÉ POTŘEBY PROPUŠTĚNÝCH	63
IV.1. Otázka bydlení	65
IV.2. Otázka pracovního uplatnění	70
IV.3. Otázka bezprostředních potřeb	77
IV.4. Sociální poradenství a terapie	78
KAPITOLA V. PŘEKÁŽKY ÚČINNÉ	
POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE	78
V.1. Právní	78
V.2. Organizační	79
V.3. Hmotné	79
V.4. V osobě sociálního kurátora	80
V.5. V osobě propuštěného	80
KAPITOLA VI. POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE VE VYBRANÝCH	
EVROPSKÝCH STÁTECH	81
VI.1. Finsko	81
VI.2. Velká Británie	82
ZÁVĚR	83

ÚVOD

Postpenitenciární péče je v současnosti zanedbávané téma, není dostatečně zpracováno v odborné literatuře. Při psaní této práce bylo třeba vyřešit několik problémů.

První z nich byl vymezení předmětu práce. Zvažovala jsem, zda se mám zaměřit pouze na postpenitenciární péči, nebo mám zahrnout i fáze jí předcházející.

Postpenitenciární péče představuje specifickou oblast sociální péče o člověka, který prošel trestním řízením a výkonem trestu odnětí svobody. Na jedné straně má zajistit propuštěným pomoc. Na druhé straně směřuje k ochraně společnosti před jedinci, kteří se těžko adaptují, před jejich dalšími trestnými činy. Tento účel nemá být naplňován jen postpenitenciární péčí, ale celým trestním řízením. Je to jeden z účelů trestního práva jako takového.

Abychom problém dosažení účelu postpenitenciární péče viděli v celé šíři a dospěli k jeho řešení, nemůžeme ji oddělovat od fází jí předcházejících. Třeba se věnovat i penitenciárnímu zacházení s odsouzenými směřující jak k ochraně společnosti, tak k resocializaci pachatele (pokud je to možné). Už ve výkonu trestu odnětí svobody se realizují programy za účelem usnadnit odsouzenému začlenění se do společnosti. Pro to samé dochází ke spolupráci sociálních pracovníků Vězeňské služby se subjekty postpenitenciární péče, rovněž ke zřizování výstupních oddělení věznic.

Pozitivní vliv na pachatele může mít jen spravedlivý trest. Z tohoto hlediska je nutné zabývat se v nezbytné míře systémem trestů. Můžeme vidět propojenost jednotlivých fází trestního stíhání při nápravě pachatele, taky propojení mezi trestním právem hmotným a procesním při dosahování účelu postpenitenciární péče. Tato propojenost vedla k vytvoření tzv. kontinuální sociální péče. Zahrnuje práci s klientem ve všech fázích trestního řízení, včetně soudního řízení i ve výkonu trestu.

Dalším problémem je samotné používání termínu postpenitenciární péče. Nejednotnost názorů na vhodnost tohoto pojmu plyne ze slova „péče“, které může navozovat dojem, že v rámci postpenitenciární fáze je o propuštěného všestranně postaráno a stává se z něj pouze pasivní subjekt přijímající služby.

Osobně se přikláním k názoru, který preferuje používání pojmu postpenitenciární péče pouze v případě propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, kdežto v případě podmíněného propuštění se přiklání k termínu postpenitenciární zacházení. Toto pojetí má podle mého názoru určitou logiku, protože postpenitenciární péče poskytována po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je součástí sociálních služeb poskytovaných státem, kde se pojem „péče“ tradičně používá.

Úplné nahrazení pojmu postpenitenciární péče pojmem postpenitenciární zacházení není na místě, jde totiž o termín, který je už tradičně užíván a spojován s více méně konkrétním obsahem služeb (pomoci).

Práce nerozlišuje pojem postpenitenciární péče a postpenitenciární zacházení ve smyslu uvedeném výše.

KAPITOLA I. RECIDIVA

I. 1. Zpětnost (recidiva) - pojem

Recidivou se v obecném smyslu rozumí návrat, opakování určitého jevu. Z hlediska různých vědních oborů má pojem recidiva odlišný význam. Např.: z lékařského hlediska se za recidivu považuje opětné vzplanutí téže choroby, psychiatrie chápe recidivu jako vracející se psychické poruchy, případně opakované jednání a činnosti, jejichž příčinou jsou psychické poruchy.

Z hlediska trestního práva představuje zpětnost (recidiva) případ, kdy se pachatel dopustí trestného činu, ačkoli již byl dříve pro trestný čin pravomocně odsouzen. Od tohoto pojetí recidivy se odlišuje pojetí kriminologické a penologické.

Recidiva je v kriminologickém pojetí chápána širěji, protože vychází z faktického stavu. Rozhodující je, zda došlo k opětovnému spáchání trestného činu. Dřívější odsouzení nebo trestní stíhání pachatele za předchozí trestný čin (popřípadě trestné činy) tady nehraje roli. O recidivu v tomto pojetí půjde i v případě, že se na dřívější odsouzení hledí, jako by pachatel nebyl odsouzen.

Pro penologii má klíčový význam pro posouzení recidivy okolnost, že táž osoba je nejméně podruhé ve výkonu trestu odnětí svobody.

Zastavíme se při trestněprávním pojetí recidivy. Pouze recidiva v tomto pojetí má totiž vliv na trestněprávní postih pachatele.

Závažnost recidivy spočívá v tom, že ani dřívější odsouzení pachatele za trestní čin, jímž byl důrazně varován před další trestnou činností, nevedlo k jeho nápravě. Trest, který byl na pachateli vykonán, nesplnil svůj účel.

Můžeme rozlišovat dva druhy recidivy:

a) zpětnost stejnorodou – pachatel byl odsouzen pro týž čin (recidiva speciální) nebo pro čin téhož druhu, např.: nový trestný čin je krádeží, jako byl i první, nebo nový trestný čin je krádeží, dřívější byl zpronevěrou;

b) zpětnost nestejnorodou – pachatel byl dříve odsouzen pro trestný čin jiného druhu, např.: dřívější čin byl krádeží, kdežto nový trestný čin je trestným činem proti lidské důstojnosti¹.

Od zpětnosti (recidivy) je nutno odlišovat případy souběhu trestných činů a tzv. nepravé recidivy.

Znakem recidivy je, že pachatel trestného činu byl již pro jiný trestný čin odsouzen, popřípadě že byl trest alespoň částečně vykonán. Nový trestný čin musí být spáchán až po právní moci předchozího rozsudku.

O souběhu hovoříme v případě, že pachatel spáchal dva či více trestných činů ještě před vyhlášením odsuzujícího rozsudku soudem prvního stupně (nebo než byl doručen odsouzenému trestní příkaz).

Recidivě je podobný případ, kdy byl další trestný čin spáchán v době po vyhlášení odsuzujícího rozsudku (soudem I. stupně) do okamžiku, kdy tento rozsudek nabyl právní moci. Zde nejde ani o recidivu ani o souběh, ale o tzv. nepravou recidivu. Za takový čin je třeba uložit samostatný trest a při jeho ukládání přihlídnout k předchozí trestné činnosti.

Recidiva přichází v úvahu u trestných činů dolůzních i kulpózních. Vzhledem ke změně kategorizace trestných činů – bylo zrušeno dělení na trestné činy a přečiny – se za recidivu považuje i případ, kdy pachatel trestného činu byl dříve odsouzen za přečin, pokud je takový delikt ze současných hledisek posuzován jako trestný čin. Za recidivu však nelze považovat případ, kdy pachatel trestného činu byl dříve odsouzen za přečin, který je ze současných hledisek pouhým přestupkem. Z toho vyplývá, že se nejedná o recidivu ani tehdy, byl-li pachatel dříve postižen pro přestupek. Nejde rovněž o recidivu, hledí-li se na pachatele, pokud jde o dřívější odsouzení, jako by nebyl odsouzen. K předchozím deliktům se však přihlíží při výměře trestu anebo při případném upuštění od potrestání.

---

1 Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M. Trestní právo hmotné – I. Obecná část. Praha: Aspi Publishing, 2003, str. 355

Recidiva je závažným problémem trestní politiky v ČR. Vyskytuje se v poměrně značné míře u majetkových trestných činů, zanedbání povinné výživy, znásilnění, úmyslné ublížení na zdraví aj.

Trestní zákon z roku 1961 zdokonalil ustanovení o recidivě jako přitěžující okolnosti a vytvořil zvláštní kategorii zvláště nebezpečných recidivistů. Tím umožnil přísné postihování pachatelů.

Zákon při vymezení skupiny zvláště nebezpečných recidivistů vycházel především z potřeby použít důrazných opatření proti těm, u nichž je pro jejich výrazně negativní sklony ztížena možnost jejich nápravy. Rozlišoval dvě formy zvláště nebezpečné recidivy. Pojmovým znakem první formy byla zvláštní závažnost spáchaných úmyslných trestných činů. Pro druhou bylo postačující soustavné páčání úmyslných trestných činů téže povahy.

Takové pojetí zvláště nebezpečné recidivy bylo příliš široké. V důsledku neurčitého vymezení pojmu „soustavného páčání úmyslných trestných činů téže povahy“ docházelo v praxi k porušování požadavku přiměřenosti trestu závažnosti trestného činu, neboť pachatelům označeným jako zvláště nebezpeční recidivisté byly ukládány tresty neúměrně přísné ke stupni nebezpečnosti jimi spáchaných trestných činů.

Novelizace trestního zákona z roku 1990 proto omezila posuzování pachatelů jako zvláště nebezpečných recidivistů jen na případy páčání zvláště závažných trestných činů, kde zpřísnění trestu vyžaduje jak ochrana společnosti, tak i nutnost dlouhodobějšího výchovného působení².

Současná právní úprava postihuje recidivu jako přitěžující okolnost podle § 34 písm. l. Trestní zákon však umožňuje i přísnější trestání závažných případů recidivy, v § 41 a § 42, které upravují postup při ukládání trestu odnětí svobody zvláště nebezpečnému recidivistovi.

---

2 Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M. Trestní právo hmotné – I. Obecná část. Praha: Aspi Publishing, 2003, str. 356

Formulace výše zmíněných ustanovení Trestného zákona dovoluje diferencovat případy recidivy podle stupně závažnosti a vyhýbat se tak mechanickému hodnocení dřívějšího odsouzení při výměře trestu. Jde o materiální pojetí recidivy.

§ 34 písm. l dává soudu oprávnění nepokládat okolnost, že pachatel byl již jednou za trestný čin odsouzen, za přitěžující, a to zejména s ohledem na význam chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsob provedení činu a jeho následky, okolnosti, za kterých byl činem dotčen, způsob provedení činu a jeho následky, okolnosti, za kterých byl spáchán, osobu pachatele, míru jeho zavinění, jeho pohnutku a dobu, která uplynula od posledního odsouzení. Tím je výslovně stanovena fakultativnost posuzování recidivy jako přitěžující okolnosti. Vychází ze zkušenosti soudní praxe, v níž se nezdá vyskytují případy, kdy dřívější odsouzení nezvyšuje stupeň nebezpečnosti nového trestného činu pro společnost, neboť nesevřídčí o ztížené možnosti pachatelovy nápravy. Výčet uvedený v tomto ustanovení je pouze demonstrativní.

Zvláštní případ představuje posuzování recidivy v případě trestného činu podle § 187a odst. 1 (přechovávání omamných a psychotropních látek a jedů v množství větším než malém pro vlastní potřebu). Soud je totiž (podle § 34 písm. l in fine) oprávněn nepokládat předchozí odsouzení pro tento čin za přitěžující okolnost, pokud se jej pachatel dopustil znovu. Zvláštnost v posuzování recidivy tohoto trestného činu je dána tím, že v případě drogové závislosti lze dosáhnout nápravy pachatele aplikací mírnějších opatření spojených s dohledem a kontrolou v kombinaci s ochranným léčením, příp. přiměřenými omezeními nebo povinnostmi spíše než zpřísněním trestní represe.

Pojem zvlášť nebezpečného recidivistu definuje § 41 TZ. Považuje se za něj pachatel, který znovu spáchal zvlášť závažný úmyslný trestný čin, ač již byl pro takový nebo jiný zvlášť závažný úmyslný trestný čin potrestán. Spadají sem tedy jak případy recidivy stejnorodé a speciální, tak některé případy recidivy nestejnorodé. Nestačí však pouhé dřívější odsouzení, nýbrž se vyžaduje, aby si pachatel trest

odpykal, a to alespoň zčásti (např.: při podmíněném propuštění).

Trestní zákon původně otázku, co se má rozumět pod pojmem „zvlášť závažný úmyslný trestní čin“ neřešil a ponechával vymezení tohoto pojmu praxi. Teprve novelizace trestního zákona v roce 1990 v zájmu posílení právní jistoty stanovila, že za zvlášť závažné trestné činy se považují trestné činy uvedené v § 62 a ty úmyslné trestné činy, na něž zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně osm let. Tímto ustanovením došlo v podstatě k legalizaci dosavadního soudního výkladu³.

Zákon se i tu snaží čelit nebezpečí mechanického výkladu stanovením další podmínky a to, že o zvláště nebezpečného recidivistu jde jen tehdy, jestliže tato okolnost pro svou závažnost, zejména vzhledem k délce doby, která uplynula od posledního odsouzení, podstatně zvyšuje stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost. Při posuzování délky doby, která uplynula od posledního odsouzení, je třeba brát v úvahu, že v době výkonu trestu odnětí svobody měl pachatel omezené možnosti k páčání trestných činů. Mezi okolnosti určující stupeň nebezpečnosti recidivy pro společnost můžeme zařadit např.: způsob provádění trestné činnosti (byla-li prováděna zvlášť odborným či rafinovaným způsobem), škody způsobené nynější i dřívější trestnou činností, počet, druh a výši dřívějších trestů, pohnutky a důvody, které vedly k recidivě (např.: pracovní a životní podmínky recidivisty po propuštění z výkonu posledního trestu) apod. Důležité je vyžádat trestní spisy o předchozím odsouzení. Závažným hlediskem je i celkové posouzení osobnosti pachatele, zejména jeho celkového osobního profilu, charakterových a psychických vlastností, věku apod.

„Prohlášení pachatele za zvlášť nebezpečného recidivistu má pro odsouzeného tyto účinky:

1. Je důvodem zvýšené trestní sazby: horní hranice trestní sazby odnětí svobody stanovené v zákoně se u zvlášť nebezpečného recidivisty zvyšuje o

³ Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M. Trestní právo hmotné – I. Obecná část. Praha: Aspi Publishing, 2003, str. 359

jednu třetinu a trest se uloží v horní polovině takto stanovené trestní sazby. Horní hranice takto zvýšené trestní sazby nesmí převyšovat patnáct let. Při ukládání výjimečného trestu odnětí svobody nad patnáct až do dvaceti pěti let nesmí horní hranice převyšovat dvacet pět let. V odůvodnění rozsudku má soud uvést hranice zvýšené trestní sazby, v jejímž rámci ukládá trest. Pro vyměřování trestu v rámci zvýšené trestní sazby platí ovšem obecné zásady o výměře trestu.

2. Je důvodem zpřísnění podmínek pro podmíněné propuštění: zvláště nebezpečný recidivista může být podmíněně propuštěn až po výkonu dvou třetin uloženého trestu odnětí svobody. Ani u zvláště nebezpečných recidivistů by nebylo správné zcela vylučovat výchovné možnosti podmíněného propuštění, zejména za současného vyslovení dohledu.
3. Je důvodem pro zařazení do věznice s nejpřísnějšími bezpečnostními opatřeními: zvláště nebezpečné recidivisty soud zpravidla zařadí do věznice se zvýšenou ostrahou.
4. Má i procesní důsledky: výrok o tom, že odsouzený je zvláště nebezpečný recidivista, je nutno pojmut do rozsudku. Pokládá se za součást výroku o vině.⁴

1.2. Stav a vývoj recidivy

Informace o stavu a vývoji recidivy můžeme čerpat především z kriminalistické statistiky, statistiky státních zastupitelství, statistiky soudů a statistiky Vězeňské služby ČR. Slabinou statistik je jejich teoretická nepropracovanost, neexistence společné terminologie, společného způsobu statistického vykazování. Jednotlivé statistiky na sebe nenasazují. Každá ze statistik sleduje recidivu v jiné fázi řízení,

---

4 Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M. Trestní právo hmotné – I. Obecná část. Praha: Aspi Publishing, 2003, str. 359, 360

proto třeba pamatovat na časový interval mezi zahájením trestního řízení, podáním obžaloby, odsouzením a nástupem do výkonu trestu.

Policejní statistika vychází z údajů o zjištěných trestných činech a o stíhaných osobách (známí pachatelé). Není z ní možné zjistit, kolik pachatelů bude odsouzeno.

Statistika státních zastupitelství odráží počet osob, proti kterým byla podána obžaloba podle ustanovení o zvlášť nebezpečných recidivistech.

Justiční statistika vykazuje počet odsouzených pachatelů, u nichž byla uplatněna přitěžující okolnost podle § 34 písm. I TZ.

Statistika Vězeňské služby vykazuje recidivu v penologickém pojetí.

Uvádím statistiku recidivistů v letech 1993 – 2002⁵:

Rok	1993	1994	1995	1996
Celkem stíháno osob	106 874	103 094	114 791	118 456
Z toho recidivistů	35 507	30 179	33 035	33 727
V %	33,2	29,2	28,8	28,5

Rok	1997	1998	1999	2000
Celkem stíháno osob	118 395	129 271	127 887	130 234
Z toho recidivistů	33 732	37 095	36 096	38 664
V %	28,5	28,7	28,2	29,7

5 Policejní statistika

Rok	2001	2002
Celkem stíháno osob	127 856	123 964
Z toho recidivistů	40 736	48 764
V %	31,9	39,3

I. 3. Příčiny recidivy⁶

V této kapitole se budeme zabývat recidivou v penologickém pojetí.

Problematika příčin, podmínek a faktorů, které ovlivňují vznik a existenci recidivy, je poměrně komplikovaná. Jde o stejné podmínky, příčiny a faktory, které působí i na kriminalitu obecně, avšak u recidivy vystupují výrazně do popředí. Na základě výzkumů je možno systematicky shrnout základní klasické rizikové vlivy působící na recidivu trestné činnosti.

I.3.1. Obecní faktory

I.3.1.1. *Faktory působící v rámci primární socializace jedince*

Z determinujících vlivů ovlivňujících recidivisty v jejich kriminální činnosti jsou nejvýznamnější vlivy působící v dětství a v době dospívání. Značná část recidivistů pochází z defektních rodin. Je pro ně charakteristický strukturální i funkční poruchový socializační proces v důsledku dezorganizace (nebo absence) orientační rodiny. Tato jako primární socializační činitel postrádá charakter „opory, bezpečí a

⁶ Kapitola je zpracovaná z publikace: Černíková, V., Makariusová, V., Sedláček, V.: Sociální ochrana, druhé upravené vydání, Policejní akademie ČR, Praha 1998

klidu“. Rodiče jsou hodnoceni převážně negativně, nepůsobí – vzhledem ke své časté problematičnosti – jako vhodné životní identifikační vzory. Na výchovu dětí má negativní vliv nevhodné chování rodičů, agresivita, alkoholismus, snaha po bezpracných ziscích, špatný poměr k práci, protiprávní vztah k cizímu majetku a společenským hodnotám. Nevyhovující materiální podmínky jsou znásobeny značnou početností dětí v těchto rodinách. Výchovná péče, kterou mohou rodiče dětem věnovat je proto nižší.

Rodina není jediným faktorem působícím při socializaci. Je ve vzájemné interakci s ostatními vlivy mezi které patří průběh vzdělávacího procesu, jehož výsledky podmiňují získání sociální pozice. Poruchovost socializačního procesu se projevuje v oblasti školy ve formě záškoláctví či špatného prospěchu, v nedostatečné kontrole volného času, v nedostatečném vytvoření vhodných pracovních stereotypů, čímž je dán prostor pro rozvoj negativních návyků. Více jak polovina všech recidivistů má neúplné základní vzdělání nebo nedokončenou kvalifikaci. Tyto osoby hůře přijímají resocializační působení, vznikají těžkosti i s jejich pracovním zařazením po návratu z výkonu trestu odnětí svobody. Výše zmíněné negativní vlivy působící při utváření osobnosti recidivistů vedou k nedostatkům zvláště citové výchovy a odrážejí se často v psychických a sociálních anomáliích, které se upevňují tím více, čím déle tyto negativní vlivy působily.

1.3.1.2. *Faktory vyplývající z osobnosti pachatele*

Defektní socializační proces podmiňuje i poruchovost osobnosti v řadě strukturálních a dynamických aspektů. Kognitivní oblast lze charakterizovat jako málo diferencovanou a málo plastickou; výši intelektu se však recidivisté významně neodlišují od ostatních pachatelů. Hůře snášejí zátěžové situace což u nich uvolňuje agresivní aktivity, prohlubuje sociální malaadaptaci a zvyšuje sociální labilitu, Konativní složka osobnosti je poměrně primitivně strukturována bez sociálně žádoucích kvalit. Typická je hrubá agrese, jednání z pozice síly, výrazné diferencování sociálních rolí v rámci neformálních skupinových struktur. Mezi

vlastnosti, které charakterizují recidivistu, patří zvýšená emocionální labilita reprezentovaná zvláště neuroticismem, depresivitou, nedostatečnou schopností adaptace na nové okolnosti, tzv. rigidita.

I.3.2. Speciální

I.3.2.1. *Faktory působící v rámci resocializace (druhotní socializace) pachatelů*

Kriminogenní vlivy lze nalézt rovněž v nedostatečném působení a činnosti státních institucí, které se více či méně recidivou zabývají.

V závislosti na realizaci trestní odpovědnosti za trestné činy a na základě výsledků empirických zkoumání je možno tyto specifické faktory rozdělit do tří skupin.

Do první skupiny se zařazují nedostatky v činnosti státních orgánů spojené s odhalováním, vyšetřováním a odsouzením recidivistů za spáchané trestné činy. Patří sem především malá objasněnost trestné činnosti páchané recidivisty, což vede k jejich beztrestnosti a utvrzování vědomí možnosti vyhnout se trestní odpovědnosti. V konečném důsledku se tím posilují jejich protispolečenské postoje, návyky, zvyky, a to zvláště té kategorie pachatelů recidivistů, kteří trestnou činnost páchají kvalifikovaným a řemeslným způsobem. Jsou tak vnitřně povzbuzováni k páchání nových trestných činů.

Vliv na recidivu trestné činnosti mají i nedostatky v činnosti soudů spojené s ukládáním příliš krátkodobých nebo dlouhodobých trestů odnětí svobody, nevhodným výběrem druhu trestu nebo ochranného opatření za trestné činy spáchané recidivisty. Trest odnětí svobody u osob, které spáchaly málo významný trestný čin nepředstavující větší společenskou nebezpečnost, nevede k resocializaci pachatele, ale naopak, může vyvolávat novou recidivu. Přesto, že existuje široká škála alternativních trestů, uplatňují soudy v ČR jen v jedné čtvrtině nepodmíněný trest odnětí svobody.

Do druhé skupiny patří nedostatky v činnosti vězeňských ústavů po dobu výkonu trestu odnětí svobody. Trest odnětí svobody je izolačního charakteru, nutně tedy dochází k vlivu odsouzených recidivistů na méně narušené odsouzené. Nejnebezpečnější je přitom vliv na prvotrestané a mladistvé osoby.

Podle mého názoru je nutno do této skupiny zařadit i výkon vazby. I když zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby stanoví zásadu, že obviněný má být podroben jen nezbytným omezením, v praxi může být pobyt ve vazbě více stresující než samotný výkon trestu. Dochází tady prakticky ke stejným negativním vlivům jako v případě výkonu trestu odnětí svobody (ztráta kontaktu s rodinou, stigmatizace obviněného, případně ztráta dosavadního bydlení či zaměstnání,...). K tomu se přidává ztráta kontroly nad situací, což vyvolává pocity beznaděje, ohrožení a strachu z budoucnosti. Kromě toho je obviněný ve vazbě nucen k nečinnosti, což zvyšuje hladinu stresu. Tyto skutečnosti mohou vést k narušení, nebo zhoršení narušení psychiky a osobnosti obviněného, rozpadu sociálních vazeb a hmotného zázemí. Mohou rovněž změnit postoj obviněného ke společnosti a autoritě státu. Takovéto změny v postojích a osobnosti pachatele ovlivňují účinnost penitenciárního a postpenitenciárního zacházení.⁷

Do třetí skupiny se řadí nedostatky administrativní a společenské kontroly nad recidivisty propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody. Základním předpokladem úspěšné resocializace je zařazení recidivistů do práce po propuštění. Obecně lze říct, že současný systém kontinuální péče je nedostatečný, tím se do značné míry oslabuje účinnost jiných opatření proti recidivě.

Závěrem kapitoly třeba podotknout, že i když na jedné straně značná část recidivistů propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody nemá o poskytnutí pomoci

---

⁷ Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby v § 4a stanoví věznicí povinnost podle možností nabídnout obviněnému účast na preventivně výchovných, vzdělávacích, zájmových a sportovních programech. Avšak tato oblast ještě není plně propracována. K tomu viz Hospodka, M.: K aktuální problematice výkonu vazby a trestu odnětí svobody, In České vězeňství č. 2/2006

při zabezpečování pracovních podmínek zájem, na druhé straně jim kompetentní instituce neposkytují takovou pomoc důsledně a tak jen v malé míře realizují resocializační opatření v rámci kontinuální péče, což opět otevírá prostor pro negativní vliv na kriminální orientaci recidivistů.

I.4. Prevence recidivy

Prevence kriminality je vymezována jako soubor nejrůznějších aktivit mimotrestního charakteru orientovaných na odstranění, oslabení či neutralizaci kriminogenních faktorů s cílem zastavit růst kriminality nebo docílit jejího zmenšení⁸. Prevence bývá oddělována od represe. Třeba však mít na paměti, že i represe má individuálněpreventivní i generálněpreventivní účinek.

Prevenci kriminality můžeme dělit ze dvou hledisek:

1. podle obsahového zaměření na:

- prevenci sociální
- prevenci situační
- prevenci viktimologickou

2. podle okruhu adresátů na:

- prevenci primární
- prevenci sekundární
- prevenci terciální

Sociální prevence je zaměřena nejširěji. Snaží se eliminovat sociální kriminogenní faktory. Vychází z potřeby kontroly chování člověka. Tato kontrola je vnější (právní řád, mravní řád, vliv médií) a vnitřní (spočívá v internalizaci sociálně aprobovaných hodnot a norem). Sociální prevence se zabývá vztahy mezi prvky vnější a vnitřní kontroly a příčinami selhávání těchto systémů kontroly.

---

8 Novtoný, O., Zapletal, J. a kol. Kriminologie. Praha: ASPI Publishing, 2004, str. 172

Situační prevence pokládá za příčinu kriminality existenci vhodných podmínek, které snižují riziko dopadení a zvyšují možnost úspěšného provedení trestného činu. Snaží se prostřednictvím technických, organizačních a administrativních opatření zvyšovat riziko dopadení pachatele⁹.

Viktimologická prevence se orientuje na potenciální a skutečné oběti trestného činu. Zahrnuje poradenskou činnost a vštěpování obecných a speciálních zásad ochrany ohrožených osob. Patří sem i výcvikové kurzy psychologické a fyzické sebeobran, terapeutické a rehabilitační zacházení s oběti trestných činů a prevence viktimologické recidivy.

Obsahem primární prevence jsou preventivní aktivity zaměřené na veškeré obyvatelstvo státu, města, či místa nebo na některé demograficky vymezené skupiny obyvatel (ženy, mladiství, národnostní a etnické menšiny, ...).

Sekundární prevence se naproti tomu orientuje na potenciální pachatele, potenciální oběti a na kriminogenní situace.

Terciální prevence nastupuje po spáchání trestného činu. Má předcházet recidivě pachatele i viktimologické recidivě oběti. U oběti se jedná o předcházení sekundární viktimizace, napravení následků trestného činu a o poskytnutí potřebné pomoci.

U pachatele jde o jejich sociální reintegraci.

I když jediné terciální prevence se výhradně věnuje prevenci recidivy, nelze primární a sekundární prevenci odepřít vliv na předcházení recidivy. Rozhodnutí učiněná v jejich rámci se promítají do oblasti terciální prevence. Primární sekundární a terciální prevence vytvářejí systém a jsou v poměru subsidiarity. V první řadě působí primární prevence, která dopadá na nejširší okruh osob, i když nejnižší intenzitou. Až tam, kde nepostačuje primární prevence, nastupuje sekundární, s užším okruhem adresátů. Nakonec se uplatní prevence terciální.

---

⁹ Mezi opatření situační prevence patří zvýšení ochrany objektů, osob a věcí, přemístění ohrožených věcí na bezpečnější místo, ztížení přístupu k prostředkům vhodným pro spáchání trestného činu, zmenšení očekávaného prospěchu z trestného činu a zvýšení rizika pro pachatele, zlepšení dohledu nad lokalitou.

Účinky prevence a trestu na propuštěné jsou různé. Za prvé jde o ty, u nichž nelze dosáhnout pozitivní změny a selhává i odstrašující účinek trestu. V takovémto případě lze očekávat recidivu pachatele. Propuštění, kteří sice nejsou schopni pozitivní změny, ale pocítují uložený trest jako závažnou újmu, se budou spíš vyhýbat dopadení a snažit se páchat trestné činy v situacích, kdy existuje jen malá možnost jejich dopadení. Další skupinou jsou pachatelé, u kterých došlo k určité pozitivní změně, nechťejí dále páchat trestnou činnost, ale vzhledem ke své narušenosti, či neúspěšné reintegraci se dostávají na pokraj společnosti. Je pak úkolem kontinuální péče poskytnout těmto osobám pomoc pro zlepšení jejich životních podmínek. Poslední kategorií jsou odsouzení, kteří se po propuštění úspěšně reintegrovali do společnosti. Jde zpravidla o osoby nevybočující z normy populace.

Pouhé represivní prostředky v úsilí o omezení kriminální recidivy nepostačují. Recidiva ostatně dokumentuje neúčinnost použitých trestů, zejména trestu odnětí svobody. Prevence recidivy spočívá v reformě vězeňských zařízení i zařízení pro výkon ochranného léčení a ochranné výchovy. Je třeba využívat možností platné trestněprávní úpravy, které spočívají v nahrazování nebo spojování některých nepodmíněných trestů odnětí svobody s ochranným léčením a ochrannou výchovou. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody umožňuje vykonávat ochranné léčení během výkonu trestu odnětí svobody.

Je pak velmi důležité rozvíjet odborné postpenitenciární zacházení a realizovat postpenitenciární programy, aby po propuštění z vězeňských, léčebných a výchovných ústavů nacházeli recidivisté i ostatní propuštění vhodné zaměstnání, jakož i aby jim veřejnost podala pomocnou ruku.

Významným přínosem pro prevenci recidivy u určitých kategorií propuštěných je zavedení dohledu nad jejich chováním jako fakultativního doplňku podmíněného propuštění slučujícího v sobě prvky sociální a morální pomoci, výchovného vedení a kontroly chování, a prováděného probačními pracovníky ve spolupráci se sociálními

kurátory. Nad jiné významné by mohlo být úsilí o sanaci narušených rodin a narušených mikroskupin mládeže a sociální péče o mládež vůbec¹⁰.

KAPITOLA II. PENITENCIÁRNÍ PŮSOBNÍ

Trestní řízení jako celek má vést k resocializaci pachatele. Proto už od jeho počátku má být působeno na pachatele tak, aby byl schopen zařadit se do společnosti a vést spořádaný život.

K prvnímu skutečně intenzivnímu působení na pachatele však dochází až v penitenciární fázi. K tomu, aby bylo toto působení úspěšné je třeba, aby uložený trest byl přiměřený stupni nebezpečnosti trestného činu pro společnost, možnosti nápravy pachatele a poměrům pachatele (individualizace trestu). To však vyžaduje znalost systému trestů jejich nápravný potenciál i negativní dopady na odsouzené. Není třeba zvlášť zdůrazňovat, že nevhodná volba trestu (nepřiměřeně přísný, nebo naopak mírný trest) může vést k recidivě trestné činnosti.

V případě trestu odnětí svobody ještě přistupuje potřeba alespoň zběžné znalosti penitenciární péče poskytované ve věznicích. Penitenciární péče vytváří předpoklady pro úspěšné uplatnění postpenitenciární péče. Subjekty působící v penitenciární a postpenitenciární fázi navzájem úzce spolupracují.

II.1. Trest odnětí svobody¹¹

¹⁰ Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M. Trestní právo hmotné – I. Obecná část. Praha: Aspi Publishing, 2003

¹¹ Kapitola je zpracovaná z následujících zdrojů:

zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Merník, J.: Základy penologie, Masarykova univerzita v Brně, 1998

Zima, J.: Zkušenosti se zaměstnáváním odsouzených, In České vězeňství č. 2/2006

www.topregion.cz/index.jsp?artic

Černíková, V., Makariusová, V., Sedláček, V.: Sociální ochrana, druhé upravené vydání, Policejní akademie ČR, Praha 1998

II.1.1. Výchovné působení

Výchovné působení trestu odnětí svobody je hlavní náplní a cílem trestu orientovaného na nápravu pachatele, na jeho resocializaci, která má vést ke změně jeho chování. Motivace pachatele ke změně chování závisí na osobnosti pachatele a jeho vývoji v procesu socializace. Poznání vývoje jedince v procesu socializace je podstatné pro budoucí proces resocializace. První sociální kontakty jsou prožívány v rodině, jako základní sociální jednotce. Projevy vztahů dospělých k jedinci v dětském věku, odezvy na jeho chování, vzájemné chování členů rodiny mezi sebou nebo jejich jiné činnosti působí na formování motivačních dispozičních struktur, na vývoj motivace k sociálnímu chování jedince.

Resocializaci ve vězeňské praxi chápeme jako korektivní nebo druhotnou socializaci jedinců. Socializace je postupné začleňování jedince prostřednictvím výchovy v rodině, nápodoby a identifikace do adekvátního společenského života. V procesu socializace se mohou vyskytnout různé nedostatky a nepříznivé podmínky, nebo se dokonce socializace uskuteční v antisociálním smyslu. V prvním případě nedochází k převzetí předkládaných hodnot; v druhém případě k převzetí předkládaného systému hodnot sice dojde, ale tento je rozporný s morálními hodnotami a zákonnými normami. Náprava vězňů je uložena vězeňským pracovníkům zákonem. Za nápravu se považuje obvykle eliminace negativních návyků nebo postojů.

Realizace procesu resocializace je ve vězeňském systému prováděna:

- a) obecnými metodami zacházení s vězni tj. metodami stanovenými zákonem, předpisy, rozkazy a podobnými normami vztahujícími se na stejné zacházení se všemi odsouzenými a zajišťující pořádek, kázeň, hygienu, práva a povinnosti vězňů.
- b) speciálními metodami zacházení s vězni tj. metodami pedagogickými, sociálními, psychologickými a psychiatrickými, zaměřenými na individuální i skupinové formy

práce s odsouzenými.

Zatímco obecné metody zacházení s vězni docilují úpravy chování pouze v ústavu, (v podstatě umožňují fungování věznice) nelze jimi dosáhnout trvalé změny chování na sociálně žádoucí, speciální metody si kladou za cíl působit na změnu chování vzhledem k individuálním problémům vězně.

V realizaci procesu resocializace se považuje za nutné používat při zacházení s odsouzenými takových obecných a speciálních metod, které povedou k interiorizaci sociálních norem, k naučení se společensky přijatelným formám chování, adekvátnímu partnerskému soužití, navazování mezilidských vztahů k té části populace, která nemá žádné zkušenosti z jednání s kriminální subkulturou. Cílem je posílit pozitivní stránky osobnosti odsouzeného. Je nutné vystříhat se takových způsobů zacházení s odsouzenými, které by mohly zpevňovat či dokonce zesilovat jejich kriminální sklony a prohlubovat propast mezi nimi a společností. Resocializační proces musí být volen vhodně vzhledem k individualitě vězně.

Resocializace je uskutečňována pomocí programů, které mohou odsouzení významnou měrou uplatnit při zlepšení či změně životního stylu po propuštění.

Během výkonu trestu odnětí svobody je odsouzený povinen podrobit se vnitřnímu řádu věznice. Řád věznice vymezuje druh a obsah činností, které jsou pro jednotlivé skupiny odsouzených buď povinné nebo dobrovolné. Okruh činností, kterých je odsouzený povinen se zúčastnit nebo které může vykonávat, jsou stanoveny v programu zacházení, který se stanoví pro každého odsouzeného k dosažení účelu trestu. Zpracovává se na základě komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti. Komplexní zpráva je shrnutím výsledků psychologického, pedagogického, případně lékařského posouzení a jiných dostupných materiálů k osobě odsouzeného, její obsah je důvěrný. Program se nezpracovává v případech, kdy odsouzený má vykonat trest nebo jeho zbytek ve výměře nepřesahující tři měsíce. Program zacházení obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s

odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení. Jeho pravidelnou součástí je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti, směřující k vytvoření předpokladů pro samostatný způsob života. Pokud u odsouzeného přichází v úvahu více variant programu zacházení, umožní se mu výběr. Podmínky pro samostatný způsob života odsouzeného se v rámci programu zacházení vytvářejí nejméně tři měsíce před propuštěním. Při vypracování programu zacházení věznice podle potřeby spolupracuje s příslušnými orgány sociálního zabezpečení.

Věznice nabídne odsouzenému na základě komplexní zprávy výběr z alternativ programů, vycházejících z možností věznice, které pro něj považuje za vhodné. Přitom nemusí jít o výběr celého programu, ale jeho částí. Výběr programu stvrdí odsouzený podpisem. Alternativy jsou voleny tak, aby ve svém formativním důsledku byly rovnocenné. Kombinace alternativ umožňují sestavit programy v potřebné míře individualizované. Program zacházení s odsouzenými se člení na:

a) pracovní aktivity (zaměstnávání, práce potřebná k zajištění každodenního provozu věznice, pracovní terapie vedená zaměstnanci Vězeňské služby s potřebným odborným vzděláním),

b) vzdělávací aktivity (vzdělávání organizované či realizované středním odborným učilištěm, učilištěm, odborným učilištěm, vedené, či kontrolované zaměstnanci oddělení výkonu trestu, vzdělávání v korespondenčních kurzech a v síti základních, středních, vyšších odborných, či vysokých škol České republiky),

c) speciální výchovné aktivity (individuální a skupinová speciální pedagogická a psychologická působení vedená kompetentními zaměstnanci),

d) zájmové aktivity (nejrůznější formy individuální a skupinové zájmové činnosti organizované a vedené zaměstnanci s potřebným odborným vzděláním, které rozvíjejí v souladu s účelem výkonu trestu schopnosti, vědomosti a sociální

dovednosti odsouzených),

e) oblast utváření vnějších vztahů.

Programy zacházení s jednotlivými odsouzenými schvaluje ředitel věznice nebo jeho zástupce. Pokud si odsouzený nezvolí některou z navržených alternativ programu zacházení, zúčastní se minimálního programu stanoveného vnitřním řádem. Jeho základ tvoří pracovní aktivity odpovídající zdravotnímu stavu odsouzeného.

Naplnění programu zacházení se pravidelně hodnotí. Při hodnocení se program zacházení aktualizuje v souladu s vývojem osobnosti odsouzeného a změnami v jeho chování a jednání. Hodnocení úspěšnosti programu zacházení projednají zaměstnanci oddělení výkonu trestu s odsouzeným, odsouzený se podílí na aktualizaci programu zacházení. Hodnocení úspěšnosti plnění programu zacházení je podkladem pro návrh na přeřazení odsouzeného do věznice jiného typu. Návrh podává ředitel věznice soudu zpravidla na základě doporučení odborných zaměstnanců¹². Odborní zaměstnanci doporučí řediteli podání návrhu na přeřazení odsouzeného do věznice s mírnějším režimem, pokud je hodnocení programu kladné a věznice vyčerpala možnosti při aktualizaci programu zacházení. Pokud však bylo prokázáno, že s odsouzeným bylo zacházeno způsobem, navrženým v komplexní zprávě a odsouzený je zařazen do minimálního programu zacházení a jeho hodnocení po dobu alespoň tří hodnotících období neumožňuje aplikaci individuálního programu zacházení, nebo odsouzený spáchá ve věznici trestný čin nebo zvláště závažným způsobem opakovaně neplní povinnosti nebo porušuje zákazy stanovené zákonem, odborní zaměstnanci doporučí jeho přeřazení do věznice s přísnějším režimem.

Volba a způsob naplňování cíle programu zacházení je vedle chování, jednání,

---

¹² Odborní zaměstnanci jsou dle § 8 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999: psycholog, speciální pedagog, sociální pracovník, vychovatel, popřípadě další osoby Vězeňské služby určené ředitelem věznice.

postojů ke spáchanému trestnému činu a výkonu trestu jednou z rozhodujících skutečností při zařazování odsouzeného do jedné ze tří postupových skupin vnitřní diferenciaci. Do první postupové skupiny se zařazují odsouzení, kteří převážně aktivně plní program zacházení i své další povinnosti a chovají se a jednají v souladu s vnitřním řádem. Do druhé postupové skupiny se zařazují odsouzení s nevyjasněným postojem a přístupem k programu zacházení a svým povinnostem. Do třetí postupové skupiny se pak zařazují odsouzení, kteří převážně program zacházení neplní, či jej odmítají, nebo neplní své povinnosti, nebo se chovají a jednají v rozporu s vnitřním řádem. Postupové skupiny vnitřní diferenciaci tvoří ucelený systém pozitivní motivace odsouzených. Ve vnitřním řádu se stanoví podrobnější podmínky vnitřní diferenciaci tak, aby odsouzený mohl být během výkonu trestu na základě změn v přístupu plnění programu zacházení, plnění povinností, chování a jednání v souladu, či nesouladu s vnitřním řádem postupně zařazován do jednotlivých skupin. O zařazení či změně zařazení odsouzeného do postupové skupiny rozhoduje ředitel věznice nebo jeho zástupce na základě doporučení odborných zaměstnanců, zpravidla při hodnocení programu zacházení.

Kromě aktivit uvedených v programu zacházení může odsouzený v době vymezené vnitřním řádem uspokojovat své potřeby i využíváním knihovny věznice, odběrem tisku, knih a publikací, podílem na vydávání vlastního časopisu odsouzených, sledováním rozhlasových a televizních pořadů, účastí na dalších aktivitách vzdělávání i zájmové činnosti zprostředkovaných věznicí. Při zprostředkování aktivit vedoucích k uspokojování potřeb odsouzených je věznice povinna využívat co nejširší škálu forem, metod a prostředků, s důrazem na ty, které vyžadují aktivní přístup odsouzených.

II.1.1.1. *Pracovní aktivity*

Jedním z předpokladů úspěšné integrace odsouzených do společnosti po propuštění na svobodu je, aby si v době výkonu trestu udrželi (a případně získali) pracovní návyky. Odsouzený je zařazen do práce rozhodnutím ředitele věznice, a to zpravidla na základě doporučení odborných zaměstnanců. Povinnost pracovat sa

nevztahuje na odsouzeného staršího 65 let, plně invalidního, odsouzeného, jehož zdravotní stav neumožňuje trvalé pracovní zařazení, nebo který je dočasně práce neschopný, nebo pokud z povahy překážky vyplývá, že je jeho pracovní povinnost vyloučena. Odmítnutí práce odsouzeným, který byl zařazen do práce, je závažným porušením povinnosti odsouzeného, za něž se zpravidla odsouzenému uloží kázeňský trest. V případě odmítnutí práce se odsouzený umístí v době, kdy by měl pracovat, odděleně od ostatních odsouzených, přičemž se mu neumožní zájmová činnost včetně sledování televizního a rozhlasového vysílání. Pro odsouzené, kteří k tomu mají schopnosti, se organizuje odborné školení zaměřené na zvyšování jejich kvalifikace.

Odsouzený, který byl zařazen do práce, je povinen pracovat, pokud je k práci zdravotně způsobilý. Při zaměstnávání a vzdělávání odsouzených věznic zajišťuje:

- zařazování odsouzených do práce odpovídající jejich zdravotní způsobilosti s přihlédnutím k jejich odborným znalostem a dovednostem,
- odměňování odsouzených za práci,
- vytváření podmínek pro to, aby odsouzení mohli získat a zvyšovat si svoji pracovní kvalifikaci a rozšiřovat si svoji všeobecnou informovanost.

Věznic vytvářejí podmínky pro zaměstnávání odsouzených buď v rámci svého provozu, vlastní výroby, nebo podnikatelské činnosti anebo smluvně u jiných subjektů. Smlouva mezi věznicí a jiným subjektem, na jejímž základě se uskutečňuje zařazení odsouzených do práce, stanoví podrobnější podmínky, za nichž budou odsouzení pracovat, případně i postup při zaškolení odsouzených k výkonu určených prací a způsob jejich pracovní kvalifikace. Při vytváření podmínek k bezpečnosti a ochraně zdraví při práci a dodržování protipožárních a hygienických předpisů má jiný subjekt stejné povinnosti, jaké by měl podle zvláštních právních předpisů vůči svým zaměstnancům v pracovním poměru. K zaměstnání odsouzeného u jiného subjektu, jehož zřizovatelem nebo většinovým vlastníkem není stát, je třeba jeho předchozího písemného souhlasu. Odsouzený může tento

souhlas odvolat prohlášením učiněným vůči Vězeňské službě. Pokud prohlášení nemá písemnou formu, zaměstnanec Vězeňské služby učiní bezodkladně o prohlášení zápis, který předloží odsouzenému k podpisu. Odvolání souhlasu nelze pokládat za odmítání práce.

Odsouzené, u nichž lze předpokládat, že toho nezneužijí, lze zařadit do nestřežených pracovních skupin. Odsouzeným vykonávajícím trest ve věznici s dohledem nebo věznici s dozorem může ředitel věznice povolit volný pohyb mimo věznici při plnění pracovních úkolů. K tomu účelu se odsouzeným vydávají propustky s vyznačením prostoru, ve kterém se mohou ve stanovené době pohybovat.

Odsouzení procházejí nejprve přípravnou fází, tzv. pracovní terapií. V jejím rámci vykonávají bez nároku na odměnu zejména úklidové práce, provádějí úpravu a údržbu venkovních či zahradních ploch nebo se věnují například rukodělným pracím, a to v rozsahu, který je stanoven programem zacházení. Pokud odvádějí kvalitní práci a mají k ní zodpovědný přístup, vytvářejí si předpoklady k vlastnímu pracovnímu zařazení.

Kritéria pro výběr odsouzených jsou přísná, zohledňuje se zejména charakter trestné činnosti, přístup k plnění programu zacházení apod. Riziko odchodu odsouzených z nestřežených pracovišť existuje, protože faktor náhlého osobního selhání vyloučit nelze. Zabránit tomu je možno prostřednictvím přímého kontaktu odborných pracovníků s vězněnými osobami, kteří sledují případné změny v reakcích a chování svých svěřenců. Odsouzený, u něhož zaznamenají takové příznaky je dočasně nebo trvale přemístěn na jiné pracoviště, a sice uvnitř věznice.

Odsouzení do práce docházejí stanovenou trasou, dojíždějí prostředky MHD nebo jsou firmami sváženi.

Zaměstnávání vězňů má pro odsouzené a zaměstnavatele své výhody i nevýhody. Pro vězně je důležité, že dostávají za práci odměnu, ovšem přestože základní fond pracovní doby je stejný jako u ostatních pracujících, výše jejich

odměny za práci se neřídí minimální mzdou, což je výhodné pro zaměstnavatele. Odměnu, která náleží odsouzeným za vykonanou práci stanoví vláda nařízením. Na druhé straně ten zase musí počítat s tím, že již zapracovanému pracovníkovi je v případě nařízení jeho dalšího trestu či vyšetřování v další trestní věci, neúspěšného výsledku jednání o podmíněném propuštění apod. volný pohyb pozastaven nebo zrušen (aby se předešlo možnému zkratovému jednání) a jeho náhradníka je nutno znovu zapracovávat.

Zákon stanoví zákaz některých prací. Je zakázáno školit a zařazovat odsouzené k výkonu prací s výbušninami. Jestliže odsouzený při práci přichází do styku s omamnými a psychotropními látkami nebo jedy anebo s jinými látkami, které mohou vyvolat zvýšené nebezpečí újmy na zdraví nebo škody na majetku, je třeba nad ním zajistit zvýšenou kontrolu. Zákazy stanovené zvláštními předpisy pro práci žen a mladistvých, předpisy vztahující se na pracovní dobu a podmínky uložení přesčasové práce, se uplatní i při zaměstnávání odsouzených.

II.1.1.2. *Vzdělávací aktivity*

Vzdělání a gramotnost byly vždy považovány za významný faktor působící na nápravu vězňů. Četné kriminologické výzkumy vykazovaly a vykazují velmi nízkou úroveň vzdělanosti odsouzených. Řada z nich nemá ukončeno základní vzdělání či jsou absolventy zvláštních škol. I když v evropském měřítku počet takovýchto osob ve věznicích klesá, vzdělávací programy jsou nadále tradiční metodou reedukace a resocializace odsouzených. Programy jsou zaměřené na měnící se podmínky na trhu práce a snaží se poskytovat kvalifikaci, či rekvalifikaci v poptávaných oborech. Jde o kurzy pro práci s počítači, vedení účetnictví, vedení administrativy, nebo výuční kurzy v oboru zedník, malíř, natěrač, klempíř, stolař, apod. Vzdělávání odsouzených je součástí programů zacházení s odsouzenými.

Kurzy mají řádný organizační rámec s povinnou docházkou a kvalifikačními zkouškami. Z dokladů o vzdělávání odsouzených nesmí být patrné, že byly získány

ve výkonu trestu. Odsouzení, kteří nedokončí studium v době výkonu trestu, mají právo ho dokončit v příslušné škole. Odsouzeným, vykonávajícím trest ve věznici s dohledem, dozorem, nebo ve věznici pro mladistvé, může ředitel věznice povolit volný pohyb mimo věznici k docházce do školy. Odsouzeným zařazeným do některé z forem vzdělávání věznice vytvářejí vhodné podmínky pro studium, a to jak prostorové, tak organizační.

Odsouzeným, u nichž jsou pro to předpoklady, se obvykle umožní, aby získali vzdělání na základní nebo i střední škole, anebo se zúčastnili dalších forem vzdělávání, které jim umožní získat a zvyšovat svoji pracovní kvalifikaci.

Vzdělávání zajišťují zpravidla odloučená pracoviště středního odborného učiliště, učiliště a odborného učiliště. Ve věznicích, v nichž nejsou zřízena odloučená pracoviště středního odborného učiliště, učiliště a odborného učiliště, zajišťuje vzdělávání odsouzených oddělení výkonu trestu.

Mimo tyto formy vzdělávání je k dispozici řada krátkodobých, neformálních kurzů, ve kterých je účast vězňů sice dobrovolná, ale pozitivně hodnocena protože má vliv na podmíněné propuštění.

II.1.1.3. *Speciální výchovné aktivity*

Zjištění četných psychopatologických symptomů a syndromů v osobnostních rysech delikventů vyústila v potřebu zavést léčebné programy do vězeňské praxe. Psychoterapie usiluje o odstranění či eliminování těch projevů a vlastností odsouzeného, které byly penitenciární diagnózou identifikovány jako kriminogenní. Jde o dlouhodobý program, kdy zkušený terapeut, zpravidla psycholog, nebo psychiatr v plánovaných sezeních dlouhodobě působí na jedince. Protože tato metoda obsáhne jen velmi malý počet vězňů, zavádějí se metody skupinové psychoterapie. Jeden terapeut pracuje ve stejném čase s větším počtem lidí, využívá přitom skupinové dynamiky a reflexe k vytváření pozitivních vztahů mezi odsouzenými a terapeutického efektu.

Součástí skupinové psychoterapie je tzv. komunitní systém, kdy personál věznice

a odsouzení tvoří vzájemnou komunitu, vzájemné vztahy jsou formovány pouze terapeutickými a nápravnými cíly. Skupinová psychoterapie a komunitní terapie se realizuje především u odsouzených s výraznými psychopatickými rysy osobnosti a u odsouzených toxikomanů. Vedle psychoterapeutických aktivit probíhají ve věznicích také skupinové programy zavedené na sociální učení. Tyto programy vycházejí z poznatku, že většina odsouzených nemá osvojeno v dostatečné míře adekvátní společenské chování, formy komunikace, sociální postoje. Cílem sociálně psychologického výcviku je zvýšit sociální kompetenci vězňů, formou sociálního učení je naučit adekvátně řešit běžné situace sociálně žádoucím způsobem.

II.1.1.4. *Zájmové aktivity*

Smyslem těchto aktivit je jednak naučit odsouzené trávit volný, mimopracovní čas aktivně, smysluplně a po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody změnit podstatně životní styl, jednak vyplnit čas odsouzených činnostmi zaměřenou na rozvoj osobnosti, udržení fyzické a psychické kondice, vytvoření kulturních návyků a potřeb.

II.1.1.5. *Oblast utváření vnějších vztahů*

Jsou to programy orientované „za zeď věznice“, zaměřeny na vytvoření, udržení či posílení vazeb odsouzených mimo vězení – s rodinou, přáteli, ale nikoliv se známými z kriminální subkultury. Patří sem diferencovaný způsob návštěv, seznamování vězňů se změnou sociálních reálií, ke kterým došlo během jejich pobytu ve výkonu trestu.

Z tohoto důvodu se ve věznicích zřizují výstupní oddělení, do nichž se přiměřenou dobu před očekávaným skončením výkonu trestu zpravidla umísťují odsouzení, kterým byl uložen trest na dobu delší než tři roky, a odsouzení, jimž je třeba pomáhat při vytvoření příznivých podmínek pro samostatný způsob života. Odsouzeným se zajišťuje oblečení, zaměstnání, další sociální potřeby a pracuje se

s nimi tak, aby zvládly „šok ze svobody“. Probíhá nácvik umění komunikovat, žádat o pomoc například na úřadech apod. Jsou také vedeni ke schopnosti adekvátně zvládat stresové situace, ovládat případné zlostné afekty, zvládat agresi. Dostávají podrobné informace o základních občansko – právních aspektech, je často diskutována aktuální politická situace doma i v zahraničí, hodně se probírají možnosti zaměstnávání v zemích EU. Obdobně jsou seznamováni s problematikou domácího hospodaření, s aktuálními cenovými relacemi v obchodních sítích, s novinkami v dopravě. Do výstupního oddělení umísťuje odsouzené zpravidla šest měsíců před očekávaným skončením výkonu trestu ředitel věznice na návrh odborných zaměstnanců.

Po dobu výkonu trestu věznice vytvářejí předpoklady pro plynulý přechod odsouzených do samostatného života po propuštění z výkonu trestu. Přitom úzce spolupracují s příslušnými orgány sociálního zabezpečení, zejména jim poskytují včas potřebné informace a umožňují jim průběžný kontakt s odsouzeným.

II.1.2. Sociální a psychické důsledky trestu odnětí svobody

Výkon trestu odnětí svobody je zátěžovou situací. Její prožívání závisí mimo jiné na tom, je-li pokračováním výkonu vazby či přímým nástupem do výkonu trestu odnětí svobody. O jakou míru zátěže se jedná, bude záviset na:

1. Osobnosti odsouzeného
2. Podmínkách výkonu trestu
3. Na novosti požadavků a podmínek

Trest odnětí svobody není pro pachatele odplatou, měl by však na něho působit odrazujícím dojmem. Odnětí svobody je újmou, jež by pro pachatele měla být citelná. Ve skutečnosti představuje trest odnětí svobody vážnou újmu pro nejméně narušené odsouzené. Již samotný fakt výrazného omezení svobody zde působí velmi citelně. Méně narušený pachatel má zpravidla zachováno rodinné zázemí proto odnětí svobody pro něj znamená odloučení od rodiny. Zvláště citelně postihuje

neagresivního jedince zvyklého slušnému jednání společné soužití s narušenějšími osobami mnohdy agresivními se sklony k šikanování a ponižování lidské důstojnosti.

Naopak více narušený recidivista prožívá výkon trestu zpravidla jako méně závažnou újmu. Protože v občanském životě platí jiné hodnoty jako ve vězení, jeho společenské postavení v nápravně výchovném ústavu může být mnohem významnější než v občanském životě – je akceptován jako silná osobnost a „kápo“. Podvědomě může subjektivně pobyt ve vězení, kde je akceptován a hraje významnou společenskou roli přijímat jako příjemnější, než pobyt na svobodě, kde mnohdy akceptován není a hraje společenskou roli podřadnou. Rodinné zázemí zpravidla nemá žádné. Vyhlička na odpykání trestu nemůže pro něho být zábranou v trestné činnosti.

Pobyt ve výkonu trestu odnětí svobody pociťují rozdílně rovněž odsouzení, kteří plynule přecházejí z výkonu vazby a ti, kteří nastupují do výkonu trestu přímo. Posledně jmenovaný projdou počátečním šokem ze ztráty svobody.

Na základě penologických výzkumů, které se zaměřily na zjišťování klinických příznaků v průběhu pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody, bylo zjištěno, že depresivní příznaky se úzce váží k individuálnímu prožívání psychické zátěže odsouzeným a k délce pobytu ve výkonu trestu. Výzkumem bylo potvrzeno, že patická depresivní nálada se vyskytuje zejména u odsouzených s dlouhodobými tresty odnětí svobody nebo u odsouzených s tresty sice kratšími, pro něž je ale odnětí svobody traumatickým zážitkem. Výrazné depresivní stavy prožívají obvinění, kteří se poprvé ocitli ve výkonu vazby, a kteří tak reagují na dočasné odnětí svobody, anebo ti, kteří jsou vzhledem k psychické labilitě k tomuto prožívání náchylnější. U recidivistů v prožívání depresivních stavů převažuje pocit ztráty osobní hodnoty, denní variace nálady, pocit prázdnoty a ztráty smyslu života.

Zjistilo se, že v průběhu 1 roku se u prvovězněných zvýšil egocentrismus, snížila se tendence ke skromnému, důvěřivému jednání, ke spolupráci a odpovědnosti. U recidivistů vzrostl sklon k vynucování si respektu, k autokratickému, egocentrickému a výbojnému jednání. Podobně jako u prvovězněných se u nich snížila ochota ke spolupráci a odpovědnosti.

Prožívání depresivních stavů je spjata se stavu úzkosti. Úzkost je ohniskem poruch prožívání. Může vést k vážným poruchám chování, k nedostatečné adaptabilitě nebo hostilitě. Vyvolává rovněž pocit méněcennosti, který bývá kompenzován neadekvátním způsobem, a to opakováním trestné činnosti. Osoby se zvýšenou hladinou úzkostí mívají nižší toleranci na frustraci, sníženou schopnost řešit své životní problémy či změnit dosavadní styl života. Odsouzení stavu úzkosti navenek mnohdy maskují odvážným, mužným, nebo i bezohledným chováním. Nesnadno se přizpůsobují podmínkám výkonu trestu, což bývá zdrojem jejich častého neadekvátního emocionálního reagování a nedostatečné pracovní výkonnosti.

Pobytem ve výkonu trestu odnětí svobody dochází ke vzniku nebo k prohlubování psychických změn ve směru psychopatizace osobnosti. Jedinci, kteří přicházejí do výkonu trestu s psychopatickými rysy zpravidla výkon trestu opouštějí jako psychopatické osobnosti se sníženými adaptačními schopnostmi v běžném životě. Psychopatická osobnost ve výkonu trestu odnětí svobody vyžaduje specifické odborné zacházení, což předpokládá spolupráci psychiatrů a psychologů na zvláštním oddělení. Zhoršování psychického stavu u psychopatické osobnosti v běžných podmínkách výkonu trestu je častým důsledkem jejich opakovaného pobytu ve vězení.

Výkon trestu odnětí svobody má i své sociální důsledky. Velmi závažným problémem je ztráta základní sociální vazby na rodinu, což vede k hledání sociálního zázemí v homogenních kriminálních partách a tím k fixaci na vězeňské prostředí. Dlouhodobější návyk na vězeňské prostředí má za následek nesamostatnost, zejména neschopnost samostatně se rozhodovat, vnitřní neukázněnost, neschopnost najít a udržet si stále zaměstnání což při zadluženosti působí zvláště nepříznivě.

Prof. JUDr. O. Novotný, Csc. shrnul negativní důsledky výkonu trestu odnětí svobody do následujících bodů:

1. nebezpečí vzájemné demoralizace vězňů samotných („druhý život“, proces

prizonizace)

2. jako donucovací prostředek má negativní vliv na odsouzeného – posiluje otrlost, lhostejnost, podlézavost
3. zpřetrhání sociálních vazeb nejen neužitečných (s „partou“), ale i užitečných (rozbití rodiny)
4. sociální stigmatizace (nálepka pobytu ve vězení) jako překážka jeho resocializace, zejména reintegrace do společnosti
5. narušení volných vlastností vězňů – sebeovládání, samostatnost, schopnost rozhodovat se, ukázněnost (vnitřní), namísto toho nastupuje výchova k infantilismu, k nesamostatnosti
6. gradace komplexů méněcennosti (zejména u mladistvých)
7. růst zadluženosti
8. homosexuální orientace.

II.1.3. Některé zvláštnosti u žen a mladistvých

Obecně se soudí, že ženy hůře snášejí stres spojený s uvězněním. Také sociální důsledky postihující vězeňkyně a jejich okolí jsou závažné, někdy nenapravitelné. Následky spojené s nepřítomností matky v rodině si dítě nese dlouho do dospělosti, někdy jsou patrné ještě v příští generaci. Náklady na nefunkční rodinu nese v mnoha podobách nejbližší okolí vězeňkyně i celá společnost. Někdy se předpokládá, že bude-li chycena při trestném činu žena, vyvázne s menším trestem. To je i důvod k záměrnému používání žen k nezákonnostem.

Ženy lépe snášejí menší zařízení, kde se všichni znají. Zde je možno učit ženy péči o dítě v buňkách pro matku a dítě, přeje-li si matka, aby měla dítě ve vězení u sebe. Není důležité, zda se může o ně postarat někdo jiný. Stejný trénink mohou absolvovat matky, které byly odsouzeny za zanedbání péče o dítě nebo za kruté zacházení s ním¹³.

---

13 Voňková, Chalupová: Sociální práce s pachatelí, Leges Praha, 1992

Při zabývání se mladými pachateli ve vězení je prvořadá snaha změnit jejich životní osudy tak, aby byly společensky přijatelnější a umožnit jim vyhnout se v dospělosti dráze stálého obyvatele vězení. Mladí pachatelé však tvoří nejobtížněji zvladatelné osazenstvo vězení¹⁴. Přesto je pravděpodobné, že mladý pachatel bude silně ovlivněn už samotným projednáváním případu u soudu, i když vliv soudního jednání je závislý na mnoha okolnostech, z nichž nejvýraznější je předchozí pobyt pachatele ve vazbě. Tendence k recidivě je u této kategorie pachatelů silnější jako tendence k nápravě. Mladý pachatel se neobejde bez vedení a výchovného programu, který by našel a podpořil pozitivní prvky pachatelovy osobnosti a stanovil mu realistické, společensky přijatelné perspektivy.

Program pro mladé pachatele by měl být dynamický, pružný, s jasně definovanými postupnými kroky a konečnými cíli. Po zjištění faktorů, které vedly k trestné činnosti by se měly hledat strategie, které by působily proti recidivě. U mladých pachatelů se tedy více přihlíží k okolním vlivům, které vyvolaly spáchání provinění. Jedná se o vliv rodiny, sociálního prostředí, spolužáků, školy. V současné době lidé od dětství tráví více času mimo rodiny, než tomu bylo v tradičních společnostech. Více se musí spoléhat na své vnitřní síly, aby jejich chování bylo funkční. Má-li být vězení prvkem zabraňujícím trestné činnosti musí tyto vnitřní síly brát v potaz a rozvíjet je, tj. klást důraz na vnitřní schopnosti, sílu a motivaci vyhnout se společensky neakceptovatelnému chování.

Mnozí mladí pachatelé se vyznačují ve vztahu ke společnosti tím, co lze nazvat nepřizpůsobením. Pod tímto pojmem se rozumí důvody vzniku kriminálního chování,

---

14 Výchovná a resocializační činnost ve výkonu trestu není příliš efektivní, což je dáno specifičností vývojového stupně, ve kterém se mladiství nacházejí:

- snaží se chovat jako dospělá a samostatná osoba
- vyrovnává se s rozporem mezi biologickou dospělostí a psychickou a sociální závislostí na rodině
- začíná se stavět do opozice, přestává poslouchat autority
- těžko se vyrovnává s nabízenou pomocí rodičů a vychovatelů
- stává se silně kritickým k jevům okolního světa, vidí chybné kroky rodičů, vychovatelů, chyby společnosti, hluboce prožívá rozpory mezi představami a objektivní skutečností
- dává své emoce najevo bez ohledu na konvence

Zdroj: www.cevap.cz

kterých je celá řada, počínaje protestem proti rodičům, přes hledání vlastních možností, až po touhu ztotožnit se s někým, získat souhlas těch, které obdivují a kteří v jejich životě určují pravidla hry. Pokud chceme ovlivnit chování mladých pachatelů, je nevyhnutné věnovat pozornost tomuto nepřízpůsobení. Třeba si rovněž uvědomit, že schopnost orientace takového pachatele ve světě může být poškozená, nevyvinutá, zanedbaná či zraněná prostředím, v němž vyrostl.

Mladistvý může reagovat na druh zacházení s kterým se obvykle střetává na povrchu konformně, ale konformita a internalizace chování jsou různé procesy¹⁵. Konformita uvnitř strukturovaného a disciplinovaného prostředí, jakým vězení nepochybně je, neumožňuje určit stupeň rozvoje sociálních dovedností. K tomu, aby mladistvý tyto své dovednosti rozvíjel, musí ho výchovný program podnítit, aby se sám stal iniciátorem aktivity. Iniciátor se pravděpodobně bude učit rychleji, než pasivní účastník nějakého cvičení či učení. Program by měl být zaměřen na realizaci zájmů pachatele. To samozřejmě neznamená dát volný prostor aktivitám, které jsou z hlediska vychovatele plané či nesmyslné nebo zdánlivě působící proti výchovnému procesu. Avšak i jejich význam by měl vychovatel analyzovat a porozumět mu¹⁶.

Je třeba zabránit poškození fyzického a psychického stavu pachatele a podporovat jeho sebedůvěru, vytvářet příležitosti, aby pachatel nabyl a rozvinul osobní zdroje, zájmy a dovednosti, aniž by se vrátil k trestné činnosti. Toho nelze dosáhnout sterilním výchovným programem. Vychovatel by měl být hlavně poradcem a učitelem. Program má nabízet prostor pro diskusi o problémech, které mladé lidi zajímají, nemělo by se vyhýbat činností a otázkám, které lze označit za

---

15 Efekt výkonu trestu je u mladistvých nižší. Působení se omezuje pouze na změnu hodnotového systému a přizpůsobení se režimu výkonu trestu, což je nedostatečné. Mezi faktory, které nepůsobí na mladistvé pozitivně patří:

1. Ovzduší neustálého dohledu a tvrdé disciplíny, které nedává možnost na odreagování tlaku a napětí
2. Mladiství v civilním životě selhávají pro nesamostatnost a tuto vlastnost vězení a vůbec všechna kolektivní zařízení přímo podporují (i mladiství, kteří opouštějí výchovné ústavy jsou méně samostatní jako jejich vrstevníci). Mladistvý je režimem ke všemu doveden, na nic nemusí pamatovat, vše organizuje někdo jiný a je za tato rozhodnutí odpovědný. Lze hovořit o výchově k nesamostatnosti.
3. Velká organizovanost, jednotvárnost a stereotypnost.

Zdroj: www.cevap.cz

16 Voňková, Chalupová: Sociální práce s pachateli, Leges Praha 1992

kontroverzní. Měl by citlivě reagovat na jejich potřeby, a to i v případě, že jejich trestná činnost se jeví jako závažná, nevysvětlitelná, či zvláště odsouzeníhodná. Rodinné poměry odsouzených jsou v převážném případě ze sociálního hlediska hodnoceny jako neuspořádané. Jen u mála delikventů lze konstatovat funkční rodinu – často je rodina neúplná. Při resocializaci mladistvých je třeba vytvářet podmínky pro korektivní zkušenosti a tím vytvořit prostor k přirozenému přepracování sociálních postojů a zamezit zpevňování chování, které ke důsledkem jeho dosavadních zkušeností.

Celková účinnost výkonu trestu u mladistvých je malá, neboť do výkonu trestu se zákonitě dostávají mladí lidé, kteří prošli všemi fázemi asociálního a predelikventního chování. Nejlepší prognózu mají ti, kteří neprošli predelikventní kariérou. Ti mají šanci vyhnout se návratu do odmítavého prostředí, které často dává hrubě najevo nezáměr o ně. Většinu delikventů po návratu z výkonu trestu je ochotno přijmout pouze závadové prostředí a závadové party, ve kterých dále pokračují v delikvenci.

II.1.4. Mezinárodní trendy penitenciární péče

Mezinárodní trestní a penitenciární komise¹⁷ je autorem původní idey obecných pravidel zacházení s vězni. Vypracovala základní soubor pravidel zacházení s vězňenými, který se stal základem pro vypracování prvních nových pravidel – Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni. Ty byly předloženy na I. Kongresu OSN o prevenci zločinnosti a zacházení s pachateli, který se konal v Ženevě v roce 1955. Rada OSN – Hospodářská a sociální rada a její Výbor pro prevenci a kontrolu zločinnosti – schválily předložená minimální pravidla zacházení

---

¹⁷ V roce 1860 v Itálii vznikla organizace Italská společnost pro vězeňství. Podle jejího vzoru byly založeny Společnosti pro vězeňství i v jiných státech (Německu, Švýcarsku, USA). Společnosti iniciovaly vznik setkávání právníků a pracovníků vězeňství. Zabývaly se teoretickými a praktickými otázkami trestání, výkonem trestu odnětí svobody a daly vznik Mezinárodní trestní a penitenciární komisi.
Černíková, V.: Sociální ochrana (kriminologický pohled na terciální prevenci), Polícejní akademie ČR, Praha 2005, str. 41 a násled.

s vězni (dále jen Standardní pravidla). Standardní pravidla přispívají ke sjednocení základního nezbytného standardu věznic a zacházení s vězněnou osobou, který by měl být dodržen v každém členském státě. Představují morální a filozofické hodnoty vztahující se k člověku, jeho životu, které neustále inspirují pokrok a reformování podmínek ve vězeňství na úrovni teoretické i praktické. Významnou měrou přispívají k respektování ochrany základních práv osob, nacházejících se v detenci. Jsou kritériem posuzování dosaženého standardu vězeňství v jednotlivých zemích.

Standardní pravidla jsou považována za jeden z nejvýznamnějších mezinárodních dokumentů pro oblast vězeňství spolu s Evropskými vězeňskými pravidly a Listinou základních práv a svobod, které byly akceptovány jak při zpracování novelizovaného zákona č. 294/1993 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, tak při vypracování nového zákona č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody platného od 1.1. 2000.

Standardní pravidla obecně pojednávají o řídicích zásadách věznic, platných pro všechny kategorie vězněných, režimu věznic a jeho významu, o klasifikaci odsouzených a diferencovaném zacházení s nimi, o poskytování výhod jako motivace ke korekci chování odsouzených, o výchovných aspektech práce vězněných, významu vzdělávání, důležitosti udržení žádoucích sociálních vztahů a poskytování sociální péče po propuštění.

Pořádání kongresů OSN o prevenci zločinnosti a zacházení s pachateli přispělo (už od I. Kongresu v Ženevě r. 1955) k procesu postupné aplikace standardních předpokladů na ochranu práv vězňů. Navázalo se na Všeobecnou deklaraci lidských práv z r. 1948 a na Mezinárodní úmluvu o občanských a politických právech a její dobrovolný protokol z roku 1966, platný od r. 1976. Kongresy OSN o prevenci zločinnosti a zacházení s pachateli mají zásluhy na přijetí několika dalších velmi významných dokumentů, která mají závazná doporučení pro zákonodárství členských států OSN.

Evropská vězeňská pravidla jsou přepracovanou verzí Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězněnými. Jsou obohacena o kontext evropských tradic, kulturních hodnot a nových záměrů v pojetí vězeňských institucí. Evropská

vězeňská pravidla byla vyhlášena poprvé rezolucí Rady Evropy v roce 1973, a záhy byla přepracována. V přepracované podobě byla na základě doporučení Výboru ministrů Rady Evropy rezolucí č. 87/3 v roce 1987 zaváděna v co nejširším rozsahu do zákonodárství pro oblast vězeňství ve všech členských státech.

V Evropských vězeňských pravidlech se klade zvýšený důraz na zachování lidské důstojnosti vězněného, na závazek vězeňských správ jednat lidsky (s ohledem na lidskou důstojnost) a prospěšně, to znamená ve prospěch znovuoobnovení sociálně odpovědného jednání vězněného. Dále obsahují filosoficko – hodnotové pojetí zacházení s vězněnými, jeho cíle a komponenty.

Evropská vězeňská pravidla konkretizují podmínky zacházení s vězněnými. Též velmi přesně vymezují oblasti penitenciárního působení, které jsou významné pro sociální rehabilitaci vězněného. Základními kameny moderního pojetí zacházení s vězněnými jsou Radou Evropy považovány principy normálnosti vězeňského prostředí, otevřenosti a odpovědnosti¹⁸.

Normálnost vězeňského prostředí vychází z požadavku vytvářet běžný způsob otevřené komunikace, jednání, spolupráce, vztahů, přirozeného řádu věcí, obvyklých způsobů řešení problému. Vytváří předpoklady pro sociální učení a získávání sociálních dovedností.

Otevřenost zabraňuje nežádoucím důsledkům uvěznění prostřednictvím udržování kontaktu s běžným životem, upevňováním a rozšiřováním sociálních vazeb, udržováním reálné představy vězněných o základních sociálních problémech života ve společnosti a o plnění povinností, které jsou předpokladem sociální reintegrace.

Princip odpovědnosti poukazuje na problematiku věznic tzv. „hotelového“ typu, kde věznění nemají žádné starosti a povinnosti při zabezpečení svých základních každodenních potřeb, jako je příprava jídla, praní prádla, úklid, docházka do zaměstnání apod. Odpovědnost musí být obsažena a naplňována každým jedincem v běžném sociálním životě stejně tak v prostředí věznic. Dosažení náležité úrovně

---

18 Zapletal, J. a kol.: Prevence kriminality, druhé přepracované vydání, Policejní akademie ČR, Praha 2005

odpovědnosti je významným momentem v přípravě vězněného na svobodu.

Evropská vězeňská pravidla jsou pro ČR závazným doporučením a inspirací při vypracování současného pojetí zacházení s vězněnými.

II.2. Trest nespojený s odnětím svobody

II.2.1. Systém trestů

Systémem trestů se rozumí výčet jednotlivých druhů trestů, jejich uspořádání (podle závažnosti, podle zájmů, které trest postihuje) a vzájemné vztahy mezi nimi. Podle čl. 39 Listiny lze tresty ukládat jen na základě zákona (nulla poena sine lege – zásada zákonnosti). Tedy jen zákon může stanovit druh trestu a podmínky jeho ukládání. Za trestný čin lze podle trestního zákona uložit tresty uvedené v § 27 (odnětí svobody, obecně prospěšné práce, ztráta čestných titulů a vyznamenání, ztráta vojenské hodnosti, zákaz činnosti, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci, nebo jiné majetkové hodnoty, vyhoštění, zákaz pobytu). Kromě nich lze ještě uložit výjimečný trest – trest odnětí svobody na doživotí – zvlášť upravený v § 29. Zásady a podmínky ukládání trestů stanoví trestní zákon v části obecné i v části zvláštní¹⁹.

Z hlediska uplatnění zásady humanismu je pro úpravu systému trestů určující čl. 7 odst. 2 Listiny. Podle tohoto ustanovení nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestání. V trestním zákoně

---

19 Zákon č. 218/2003, Sb. O soudnictví ve věcech mládeže stanoví opatření, která mohou být ukládána za provinění v ustanovení § 10. Jde o:

- a) výchovná opatření, v rámci nichž lze podle § 15 - § 20 uložit dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení, napomenutí s výstrahou.
- b) ochranná opatření - § 21 mezi ně zařazuje ochranné léčení, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty, ochrannou výchovu, přičemž ochrannou výchovu lze uložit pouze mladistvému. Úprava ochranného léčení a zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty je zahrnuta v Trestním zákoně. Ochrannou výchovu upravuje zákon a o soudnictví ve věcech mládeže.
- c) trestní opatření – vymezuje je § 24. Patří sem: obecně prospěšné práce, peněžité opatření, peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti, vyhoštění, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněně odsouzení), odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem, odnětí svobody nepodmíněně.

se myšlenka humanismu projevuje již v zákonné formulaci účelu trestu, ve výběru trestu a podpůrnosti nepodmíněného trestu odnětí svobody. Zákon výslovně stanoví, že výkonem trestu nesmí být ponížena lidská důstojnost. Novelý zákona po roce 1989 myšlenku humanismu v trestním systému ještě prohloubily. Byl zrušen trest smrti a nahrazen trestem odnětí svobody na doživotí. Dalším výjimečným trestem, který je v současnosti možno uložit je trest odnětí svobody na 15 až 25 let. Negativním důsledkům doživotního uvěznění se čelilo možností podmíněného propuštění z výkonu tohoto trestu. Postupně bylo posilováno postavení trestů nespojených s odnětím svobody. Tato tendence se projevila především v omezení aplikace nepodmíněného trestu odnětí svobody, v rozšíření možností pro ukládání trestu peněžitého a v zavedení dvou nových, v zahraničí osvědčených trestů – obecně prospěšných prací a podmíněného odsouzení s dohledem. K účinné realizaci těchto trestů byla zákonem č.257/2000 Sb. ustavena Probační a mediační služba, jejímž posláním je uskutečňování sociální práce v justici. Mezi její hlavní úkoly patří organizace a výkon dohledu nad chováním odsouzených a kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody²⁰.

Účelem trestu je podle § 23 odst.1 TZ chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti. Tresty musí odpovídat tomuto účelu. Z hlediska výchovného účelu trestu nemohou proto u značné části pachatelů, kterou tvoří pachatelé méně narušení, připadat v úvahu nepodmíněné tresty odnětí svobody. U těchto pachatelů přináší nepodmíněný trest odnětí svobody většinou více škody než užítku. Jsou násilně vytrženi ze svého přirozeného sociálního prostředí, čímž dochází k narušení sociálně užitečných svazků a naopak vzniká nebezpečí záporného vlivu více narušených osob. Proto v systému trestů převažují tresty, které nejsou spojeny s odnětím svobody a neznamenaají tak izolaci pachatele od společnosti. Jejich výkon se opírá o pachatelovy kladné vlastnosti a návyky. Pachatel pak výkon těchto trestů pociťuje

---

20 Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M. Trestní právo hmotné – I. Obecná část. Praha: Aspi Publishing, 2003, str. 278

jako projev důvěry. Výhodou je že se na výchovném zacházení podílejí nejen odborníci ale i laická veřejnost, která takto získává kontrolu nad odsouzenými. Ti na druhé straně nejsou od společnosti izolováni, neztrácejí své rodinné a hmotné zázemí a tím účinně napomáhají tomu, aby po odpykání trestu byli schopni vést řádný život. Není zanedbatelný ani ekonomický aspekt alternativních trestů (jsou spojeny s nižšími náklady jako trest odnětí svobody).

II.2.2. Alternativní tresty

První analýzy negativních účinků inkarcerace na jednotlivce jsou staré téměř 150 let. Liberální politici, sociální reformátoři a sociologové již po léta označují vězení za „univerzitu zločinu“. Upozorňují na neschopnost omezit kriminální recidivu, která bývá označována za funkci procesu institucionalizace, který narušuje normální profesionální a životní dráhu pachatele. Pojetí vězení jako negativní sankce a zkušenosti je nejvíce rozšířeným argumentem, kterým se vysvětluje selhání vězení jako instituce a odůvodňuje nutnost hledat ve společenských alternativách řešení problému kriminality. Uvěznění je chápáno v našich kulturních souvislostech jako nejtěžší sankce omezující svobodu a volný čas, které se použije tehdy, když ostatní prostředky selhaly nebo když nelze předpokládat, že budou účinné – vězení je chápáno jako ultima ratio.

Vězeňství, jako každá společenská instituce, má tendenci se rozšiřovat. Přeplněnost vězení je trvalým problémem mnoha evropských zemí. Alternativy vězení, trest vykonávaný ve společnosti, nikoli v uzavřeném prostoru mimo ni, se tak dostávají do popředí jako jeden ze způsobů, jak omezit vězeňskou populaci v okamžiku, kdy její růst začíná být společensky neúnosný a neúměrný nákladům, které je společnost ochotna a schopna na řešení problému kriminality vynaložit. Avšak jejich hlavním cílem není omezení společenských nákladů na zacházení s

pachatelů. Alternativní opatření jako už bylo výše zmíněno je vhodné ukládat pachatelům méně závažných trestných činů a pachatelům s lepší perspektivou na pozitivní změnu. Vězení tak zůstávají volná pro těžké zločince. Zároveň je umožněno efektivní, specializované zacházení s těmi pachatelů, kteří se do vězení dostanou. Cílem je rovněž humanizace trestní politiky, protože trest vykonávaný ve společnosti umožňuje pachatelů aby neopustil své přirozené prostředí, nepřerušil styky s rodinou, nepřišel o zaměstnání a navíc mu nabízí možnost naučit se spoléhat na vlastní síly, přebírat odpovědnost za svůj život i za okolní svět. Prostřednictvím kontrolovaných činností si mohou pachatelé udržet či dokonce zlepšit společenské postavení, místo aby byli pouhými pasivními konzumenty sociálních služeb.

Důvody pro rozšíření výběru trestních opatření a pro jejich posun z vězeňských prostor do společnosti je možno spatřovat i v tom, že většinu pachatelů lze bez většího nebezpečí účinně kontrolovat i uvnitř společnosti. Třeba zdůraznit, že vězení omezují svobodu pouze na určitou dobu, proto nejsou nejefektivnějším způsobem nápravy pachatele²¹. Tresty ve společnosti mají i tu výhodu, že umožňují pachatelů odškodnit oběť a nahradit společnosti způsobenou škodu.

Na trestní opatření ve společnosti se nahlíží jako na pozitivně působící tresty. Po návratu z vězení nese člověk nálepku kriminálního. Kriminální je nahlížen se svými, běžnému občanu neznámými zkušenostmi z „hrozivého vězení“, jako osoba odpudivá, cizí všemu normálnímu životu a zřejmě nenapravitelná. Pachatel s trestem odbyvajícím se ve společnosti je naopak člověkem pod dohledem

---

21 Mám za to, že i když je ve vězení poskytována široká škála programů pro odsouzené (viz. kapitola Trest odnětí svobody), nejsou dostatečné pro jejich nápravu. Tento názor byl potvrzen i Mgr. Ivanou Davidovou sociální kurátorkou pro Prahu 12, která ze své vlastní zkušenosti tvrdí, že ve vězení se pachatelé zpravidla nenapraví. Po zvážení všech negativních dopadů vězení o kterých jsem se již v práci zmínila mi připadá, že programy realizované v penitenciární fázi jsou ve velké míře zaměřeny na odstranění nepříznivých následků vězení, tedy na řešení takových problémů, kterými by se bez uvěznění nebylo nutno zabývat – otázka ztráty bydlení, rodinného zázemí, ztráta pracovních návyků, ztráta představy o poměrech v současné společnosti, atd. Tím se vytváří jakýsi bludný kruh. Pachatel je ve vězení několik let, ale neodchází s lepšími předpoklady pro řádný život, spíš naopak. Proto se vlastně ohrožení společnosti kriminalitou a dalšími nežádoucími jevy jako je například bezdomovectví nesnižuje. Řešení však nelze hledat ve zrušení vězení, už jen z toho důvodu, že je to v současné době „nejvhodnější trest“, který je možno uložit nejvíce narušeným pachatelům.

společnosti a pod její kontrolou. Pachatel sice porušil zákon, normy a hodnoty společnosti, není však proto ještě osobou odlišnou od ostatních. Společnost má možnost uplatnit své pozitivní hodnoty – zapomenout, odpustit a sanovat následky porušení norem. Tento postup se samozřejmě promítá nejdřív do opatření vůči mladistvým a mladým pachatelům, protože vůči nim je společnost tolerantnější.

Ve svých důsledcích obě metody zacházení s pachatelem, jak vězení, tak trestní opatření ve společnosti, mají svůj smysl, jejich existence je oprávněná a úkolem trestní politiky by mělo být udržovat společensky akceptovanou rovnováhu mezi jejich aplikací.

Soustavný zájem o tuto problematiku se projevuje v činnosti orgánů OSN i Evropské rady. 8. kongres OSN konaný v roce 1990 v Havaně přijal k této otázce několik rezolucí a pravidel, z nichž nejvýznamnější jsou Standardní minimální pravidla pro opatření nespojená s odnětím svobody (tzv. Tokijská pravidla). Dokument obsahuje souhrn základních principů k prosazení opatření nespojených s odnětím svobody pro nápravné cíle a ochranu lidských práv a který současně vyzývá všechny členské země OSN k uskutečňování těchto pravidel v rámci konkrétních podmínek dané země. Z řady materiálů a dokumentů Rady Evropy má největší význam doporučení Rady Evropy k Evropským pravidlům o trestech a opatřeních realizovaných ve společenství č. R(92)16. Doporučení stanoví vedle evropských standardů pro využívání trestů a opatření ve společenství a limitů pro ochranu lidských práv při jejich realizaci i pravidla chování odborného personálu zajišťujícího výkon těchto sankcí.

Dosáhnout omezení ukládání trestu odnětí svobody a rozsáhlejší používání tzv. alternativních trestů je naléhavým úkolem i v ČR. Přes pozitivní změny právní úpravy se nově zavedené alternativní tresty, zvláště podmíněné odsouzení s dohledem, projevují ve škále ukládaných trestů málo výrazně. Důvěra soudů v tyto tresty do značné míry závisí na tom, nakolik se podaří personálně a materiálně zabezpečit činnost Probační a mediační služby a vybudovat její pozici v trestní

politice.

Přesto zůstává nepodmíněný trest odnětí svobody u některých pachatelů trestem nenahraditelným. Půjde zejména o více narušené pachatele závažných trestných činů, o pachatele, u nichž další pobyt na svobodě znamená především další nebezpečí páchaní trestných činů a další škodlivý vliv ze strany morálně narušených osob, v jejichž společnosti se pohybují, a u kterých je jejich vězeňský pobyt nutnou podmínkou jejich resocializace. U těchto pachatelů obvykle alternativní tresty selhávají, a proto je nutno před nimi chránit společnost a působit na ně nejdříve ve vězeňských zařízeních²².

Tresty nepředstavují jedinou formu reakce na spáchaný trestný čin. Stejný účel mohou splnit s ohledem na konkrétní okolnosti případu a osobu pachatele též hmotněprávní alternativy k potrestání, nebo procesní odklony.

Mezi hmotněprávní alternativy k potrestání řadíme:

§ 24 TZ – upuštění od potrestání,

§ 26 TZ – podmíněné upuštění od potrestání s dohledem a

§ 25 TZ – upuštění od potrestání pachatele zmenšeně přičetného, který si tento stav nepřivodil zaviněně vlivem návykové látky.

Lze je využívat ve standardním trestním řízení za předpokladu, že soud uzná obžalovaného vinným trestným činem. Jejich uplatnění znamená, že soud neuloží žádný trest, resp. že soud výrok o trestu podmíněně odloží za současného vyslovení dohledu, příp. i přiměřených omezení nebo povinností směřujících k tomu, aby pachatel vedl řádný život. Podmínkou pro upuštění od potrestání zmenšeně přičetného pachatele je nahrazení trestu ochranným léčením.

U procesních odklonů (diversion) dochází, na rozdíl od hmotněprávních alternativ, k modifikaci průběhu trestního řízení, které nekončí rozhodnutím o vině,

---

²² Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M. Trestní právo hmotné – I. Obecná část. Praha: Aspi Publishing, 2003, str. 279

příp. o trestu, ale formou zastavení, resp. podmíněného zastavení či přerušení trestního stíhání. Pachateli jsou místo trestů ukládány různé závazky, pokyny a omezení. Jejich dodržení je podmínkou, že trestní stíhání nebude znovu zahájeno, resp. se v něm nebude pokračovat. V českém trestním řádu jsou obsaženy dvě procesní alternativy:

§ 307, § 308 TR – podmíněné zastavení trestního stíhání, a

§§ 309 až 314 TR – narovnání.

Prvý institut je spojen s povinností pachatele nahradit způsobenou škodu, příp. dodržovat tzv. přiměřená omezení a povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život.

Podstatou narovnání je dohoda mezi obviněným a poškozeným vyžadující schválení soudem nebo v přípravném řízení státním zástupcem s procesními důsledky zastavení trestního stíhání. Základní podmínkou pro schválení narovnání je skutečnost, že obviněný zaplatil způsobenou škodu, příp. jinak odčinil újmu způsobenou trestným činem a současně přispěl odpovídající částkou na obecně prospěšné účely.

II.2.3. Výchovné působení

Z psychologického hlediska představují alternativní tresty cestu k eliminaci negativních důsledků výkonu trestu odnětí svobody. Pachatel aktivizuje svůj psychický potenciál k řešení problémové či konfliktní situace, kterou způsobil. Přiznává svůj čin, hlásí se k němu a chce nést odpovědnost, což představuje konstruktivní přístup ke spáchanému trestnému činu. Alternativní trest je chápán jako šance odčinit čin, kterého se dopustil, zlepšit své chování, aniž by byl izolován od normálního života. Není dotčena pachatelova oblast potřeb, nedochází tedy k prožitku frustrace, chování je motivované. Motivované chování může vést k autoregulaci a autokorekci chování, aniž by dotyčný ztratil úctu k sobě samému. Alternativní tresty tak lze chápat jako alternativní nápravu, která může rozvíjet především pozitivní stránky osobnosti, zasahuje osobnost hlouběji, dynamičtěji a

plní tak preventivní cíl, neboť cílem prevence je působit na motivaci osobnosti. Může tak rozvíjet především pozitivní stránky osobnosti a posilovat její adaptabilitu v přirozených životních podmínkách. Ten kdo trest vykonává, zůstává členem heterogenní, kriminálně nenarušené skupiny v rodině, na pracovišti i v širším sociálním prostředí. Nemá ani negativní dopad na ostatní rodinné příslušníky, zachovává se funkční rodinná struktura. Je možná účast ve speciálních programech zaměřených na protialkoholní léčbu, léčbu drogové závislosti, výcvik sociálních dovedností v náročných životních situacích. Protože mnohé poruchy chování odrážejí poruchy vztahů v rodině, většina programů vyúsťuje do rodinné psychoterapie. Namísto vytrhování pachatele ze všech sociálních souvislostí ho naopak do souvislostí vtahují.

Alternativní tresty představují vysoký etický a morální apel na pachatele. Předpokládá se jeho působení na prvopachatele či pachatele disponujícího určitými morálními kvalitami, aby tomuto apelu porozuměl, pochopil příležitost a chopil se jí, nikoliv ji zneužil. Vyžaduje se proto vhodný typ osobnosti a nepřiliš závažná trestná činnost. Trest nespojený s odnětím svobody přispívá k pozitivnímu psychickému naladění pachatele.

Kapitola III. KONTINUÁLNÍ SOCIÁLNÍ PÉČE, NÁVAZNOST PENITENCIÁRNÍ A POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE

III.1. Historie postpenitenciární péče

Nezbytnost vytvoření systematické a komplexní péče o občany propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody do běžného života byla v Československu pocítována již od konce padesátých let. První právní normou obsaženou ve Sbírce zákonů, v níž byla obsažena ustanovení o postpenitenciární péči, byl zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 59/1965 Sb. V oddíle 11 byla zakotvena „Péče o dovršení nápravy odsouzených.“ Pouhá dvě ustanovení stanovila úkoly národním výborům,

hospodářským a společenským organizacím. Tato základní ustanovení tvořila základ postpenitenciárního působení, které organicky navazuje na ústavní penitenciární působení na osoby vykonávající trest odnětí svobody v nápravně výchovných ústavech. V zákoně byla vhodně zdůrazněna návaznost ústavního a mimoústavního nápravně výchovného působení.

Zákon č. 59/1965 Sb. Vytvořil první zákonnou úpravu postpenitenciární péče v ČR. V dalších letech se však ukázalo, že s touto obecní úpravou není možné vystačit. Pomoc a péče osobám vracejícím se z nápravně výchovných ústavů na svobodu byla nadále neuspokojivá. Jednou z nejvýznamnějších příčin tohoto stavu byla neexistence orgánu, který by v celku odpovídal za péči o občany propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody. Proto byl v roce 1970, po zhodnocení vlastních nepříznivých zkušeností a poznatků ze zahraničí, vypracován systém péče o občany vracející se z výkonu trestu odnětí svobody. Péče o ně byla svěřena specializovaným sociálním pracovníkům národních výborů – sociálním kurátorům. Ti měli za úkol pečovat o dovršení nápravy a převýchovy odsouzených, s níž bylo započato ve výkonu trestu odnětí svobody s cílem dosáhnout začlenění občana, vracejícího se z výkonu trestu odnětí svobody do řádného života. Proto byla občanům propuštěným z nápravně výchovných ústavů dána možnost, aby dobrovolně využili sociálně výchovnou péči a pomoc sociálních kurátorů při obstarávání zaměstnání, ubytování, při řešení finančních a jiných problémů. V roce 1971 již byli ustaveni sociální kurátoři na každém okresním národním výboru v ČR.

Až do roku 1973 byla postpenitenciární péče v plném rozsahu budována na principech dobrovolnosti. Bylo závislé výlučně na vůli propuštěného z výkonu trestu odnětí svobody, zdali vyhledal sociálního kurátora a požádal jej o pomoc či nikoliv. Teprve zákon č. 44/1973 Sb. o ochranném dohledu se pokusil odstranit neúplnost dřívější právní úpravy vytvořením první a dosud jediné formy nuceného postpenitenciárního působení vůči zvláště narušeným pachatelům.

V roce 1978 se ukázalo, že nadále existuje značný počet problémů, vyžadujících naléhavé řešení, a proto vláda ČSR svým usnesením č. 293 z 18. 10. 1978 uložila vypracování zásad budoucí úpravy komplexního systému postpenitenciární péče

pro ČSR. Ministři práce a sociálních věcí, vnitra a spravedlnosti pak koncem roku 1979 předložili společný návrh těchto zásad. Podle jejich návrhu měla být postpenitenciární péče uskutečňována ve čtyřech formách. Stejně jako v minulosti ve formě sociální výchovné péče a pomoci zabezpečované sociálními kurátory a ve formě ochranného dohledu vykonávaného orgány veřejné bezpečnosti. Nově se uvažovalo o vytvoření sociálně výchovného dohledu a léčebně pracovní výchovy.

Místo toho, aby byl dokončen návrh budoucí úpravy postpenitenciární péče, došlo v roce 1983 k zásadnímu obratu. Vláda ČSR totiž úkol stanovený svým usnesením č. 293/1983 zrušila, neboť jeho splnění se v tehdejších podmínkách údajně jevílo nereálné. Zrušením zmíněného úkolu však nepřestalo být naléhavé dobudování systému postpenitenciární péče. Problémy v této sféře nadále přetrvávaly a mnohde se i prohlubovaly. Nadále se nedařilo zabezpečit, aby nemalé hmotné i další prostředky byly společně s úsilím společnosti zaměřeny vůči osobám, u nichž vzhledem k nedostatečnému stupni nápravy a převýchovy hrozí po návratu z výkonu trestu odnětí svobody recidiva trestné činnosti. Zejména u zvláště narušených osob se neosvědčil de facto charitativní charakter postpenitenciární péče. Protože právo osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody na poskytnutí sociálně výchovné péče a pomoci sociálních kurátorů nebylo ani u nejnarušenějších jedinců vyváжено jejich povinností podrobit se této péči, dochází nejednou ke zpochybnění samotné postpenitenciární péče, založené na principu dobrovolnosti.

Nadále se ukazovalo nutným dořešit povinné postpenitenciární působení ve vztahu k osobám, které bez pomoci společnosti zřejmě nejsou schopny začlenit se do řádného života. Vysoký, přibližně padesátiprocentní podíl recidivistů na trestné činnosti vedl zejména orgány činné v trestním řízení k tomu, aby se nadále zamýšlely nad nezbytností zefektivnění boje s kriminalitou, včetně obnovení návrhu na dobudování systému postpenitenciární péče v Československu.

Z jednání součinnostní porady představitelů ústředních orgánů činných v trestním řízení, která se konala 3. 12. 1986 vyplynul jednoznačný závěr, že v rámci zefektivnění boje proti kriminalitě je nutné urychleně vypracovat návrh na

dobudování systému postpenitenciární péče. Realizací tohoto úkolu byl pověřen federální ministr vnitra ve spolupráci s federálním ministrem práce a sociálních věcí. V zájmu splnění tohoto úkolu byly vytvořeny pracovní skupiny, které posoudily současnou úroveň provádění postpenitenciární péče a některé náměty na její zdokonalení, které vyústily v návrh zásad dobudování tohoto systému. Ke škodě věci se však ve smyslu navržených zásad nepostupovalo a k vybudování systému postpenitenciární péče nedošlo²³.

III.2. Postpenitenciární péče

Pojem postpenitenciární péče je v odborné literatuře vymezován nejednotně. Setkáváme se s trojím základním vymezením tohoto pojmu:

- a) v užším smyslu – kdy postpenitenciární péče je poskytována jen odsouzeným osobám po výkonu trestu odnětí svobody pouze na základě dobrovolnosti, mimo zařízení věznic a to ve formě sociální péče a sociální pomoci,
- b) v širším smyslu – kdy postpenitenciární péče je poskytována odsouzeným osobám po výkonu trestu odnětí svobody nejen na bázi dobrovolnosti, ale má i státní formu nuceného, povinného dohledu (kontroly) nad zvláště narušenými osobami v oblasti sociální adaptace, reintegrace, kde je velké riziko opětného sociálního selhání,
- c) nejširší pojetí – kdy sociální péče a pomoc je poskytována ze strany společnosti na bázi dobrovolnosti, bezplatně a to všem pachatelům, i těm, kteří si odpykali jakýkoli jiný trest než trest odnětí svobody. Tato nákladná sociální péče a pomoc pachatelům trestných činů se rozšiřuje o tzv. ranou pomoc – pomoc až v momentu konfliktu se zákonem v trestně přípravném řízení.

---

23 Vantuch, P.: Stav a perspektivy systému postpenitenciárního působení v Československu, Právník 11/1990

Souhrnně lze říct, že postpenitenciární péče je zvláštní druh sociální péče o člověka, který prošel trestním řízením a výkonem trestu odnětí svobody nebo ochranným léčením a ochrannou výchovou (u mladistvých). V samém začátku byla poskytována jen osobám, které byly propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody, z ochranného léčení a z ochranné výchovy (u mladistvých). Postpenitenciární péče byla postupně rozšířena o tzv. včasnou pomoc o sociální péči už ve fázi trestního řízení u obviněné osoby.

Jako důvody vzniku postpenitenciární péče (jako následné sociální péče o osoby po výkonu trestu odnětí svobody nebo jiných soudních sankcí) a její potřeby jsou uváděny následující argumenty²⁴:

Cíle penitenciárního procesu nejsou zcela dosaženy nebo nejsou přiměřeně ustáleny tam, kde jedinec potřebuje odbornou pomoc, péči k adaptaci na nové podmínky občanského života a k integraci do společnosti.

První dny po propuštění na svobodu jsou obdobím sociální rekonvalescence, jedinec obnovuje sociální dovednosti, získává korektivní zkušenosti a postupně se integruje do společnosti. V této době může lehce podlehnout negativním vlivům, proto potřebuje odbornou péči (intenzita potřebné pomoci se liší případ od případu). První dny na svobodě jsou pro propuštěného krizovým obdobím. V průběhu prvního roku po propuštění či už z výkonu trestu odnětí svobody či ochranného léčení je recidiva nejčastější.

Osoba, která právě vyšla z věznice je bezradná při řešení problémů, konfliktů, cítí obavy, úzkosti a díky tomu se u ní často objevuje nevhodné sociální chování. Má problémy s překonáváním stigmatu kriminálního. Běžný život klade mnohem větší nároky na rozhodování a nesení důsledků za své chování. Reálný život člověka

---

24 Černíková, Makariusová, Sedláček: Sociální ochrana, Policejní akademie ČR, Praha 1998, str. 180 a násl.

mimo vězení nutí neustále hledat a volit alternativy řešení úkolů, situací, způsobů chování. Člověk pak přebírá za svá rozhodnutí odpovědnost.

Často prožívá sociální vykořeněnost po dlouhodobých a opakovaných trestech odnětí svobody, snížení hodnoty sama sebe, pesimismus z životní reality. Ztrácí nebo obtížně nalézá smyslu života v každodenní realitě. K tomu přistupují těžkosti spojené s obnovením partnerských vztahů, při jejich rozpadu hledání nových, nebo potíže s obnovením rodičovské role a adekvátních vztahů k dětem. Obnovení či vytvoření si nových materiálních podmínek života, taktéž profesionální uplatnění je další překážkou, se kterou se propuštěný na svobodě setkává.

Myšlenka péče o osoby, které prošly výkonem trestu odnětí svobody nebo pobývaly v institucích určených pro vykonání jiných soudních sankcí, má své kořeny, které jsou spatřovány²⁵:

1. „V křesťanské filozofii milosrdenství a pomoci bližnímu, kterému je třeba poskytovat pomoc bez ohledu na trestný čin, charakterové vady a náboženské přesvědčení – v moderní době vyjádřené Janem Pavlem II (Encyklika *Dives in Misericordia*).
2. Ve společenském hodnotovém systému, který bez ohledu na křesťanskou motivaci nabízí pomoc z filantropických pohnutek a sounáležitosti k lidskému společenství. Známý americký teoretik L. L. Fuller zastává názor, že každý člen lidského společenství má vůči druhému závazek pomoci a že povinností všech je neustále prohlubovat společenskou sounáležitost.
3. V celospolečenském zájmu na zdravé společnosti a její ochraně před jedinci, kteří se obtížně adaptují na obecně platné normy a ohrožují právní řád.“

---

25 Černíková, V., Makariusová, V., Sedláček, V.: Sociální ochrana, Policejní akademie ČR, Praha 1998, str. 180
Zapletal, J. a kol. Prevence kriminality, druhé přepracované vydání, Policejní akademie ČR, Praha 2005, str. 95

Postpenitenciární péče je realizována prostřednictvím odborných poznatků a postupů obsažených v sociální práci. Je to určitá dílčí nabídka sociální služby, představující prevenci recidivy trestné činnosti. Obsah i rozsah postpenitenciární péče je určován sociální politikou státu, ve které se odráží postoj k jedincům – pachatelům trestných činů, snaha a úsilí společnosti o jejich integraci do společnosti, včetně prostředků a opatření, které jsou voleny k dosažení tohoto cíle. Účelem postpenitenciární péče je dosažení nápravy odsouzeného po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Za tímto účelem je rozvíjena spolupráce se státními institucemi, společenskými a církevními organizacemi, které plněním svých specializovaných úkolů sociální péče vytvářejí předpoklady pro integraci jedince do společnosti (např.: možnost bydlení – azylové domy, možnost pracovního zařazení – úřady práce).

V rámci působnosti postpenitenciární péče je odsouzeným poskytována:

- ▶ pomoc při hledání pracovního zařazení,
- ▶ pomoc při zprostředkování ubytování,
- ▶ finanční podpora,
- ▶ pomoc při začlenění se do sociálního prostředí,
- ▶ sociálně výchovné a poradenské působení ve věcech sociálněprávních.

III.3. Kontinuální sociální péče

Zkušenosti s realizací postpenitenciární péče vedly k podnětům, díky kterým se

dosud jen následná sociální péče o pachatele trestných činů transformovala v kontinuální sociální péči. Vytvořily se tak předpoklady, aby dosud realizovaná postpenitenciární péče nabyla kvalitativně vyšší úroveň účinnosti.

Systém kontinuální sociální péče s klienty (obviněnými, odsouzenými, propuštěnými) představuje²⁶:

- rozšíření působnosti sociálních kurátorů na své klienty ve fázi trestního a soudního řízení a to ve vazbě i na svobodě,
- hlubší spolupráci sociálních pracovníků Vězeňské služby se sociálními kurátory, kteří jsou jedním ze subjektů systému kontinuální sociální práce. Jde o plynulé předávání informací o klientovi, odstranění resortismu, docílení kontinuity sociální práce ve fázi trestního a soudního řízení, v průběhu výkonu trestu odnětí svobody a po propuštění, prohloubení integrativní funkce výkonu trestu ve smyslu znovuzačleňování odsouzených do společnosti (spolupráce na vypracovávání individualizovaných programů sociální integrace těchto jedinců do občanského života),
- vytváření vhodných podmínek pro rozvinutí a uplatnění sociální práce ve vztahu ke klientovi v plném obsahu jejího vymezení; tj. umožnit uplatnění tvořivosti sociálních pracovníků mohli být tvořiví, připravit prostor pro vlastní sociálně-výchovnou poradenskou práci, která se odvíjí od navázání vzájemného socio-terapeutického vztahu. Tento vztah je charakterizován vzájemnou důvěrou, trpělivostí, empatií a vnitřní zaangažovaností sociálního pracovníka na problému klienta, jeho profesní dovedností vést, podněcovat klienta k převzetí odpovědnosti za své sociální problémy, schopností podněcovat a postupně rozvíjet jeho sociální dovednosti, které jsou potřebné při řešení vzniklých sociálních problémů,
- kontinuální sociální práce se orientuje na poskytování takové pomoci, sociální péče, která napomáhá, klientovi řešit svoji sociální situaci sociálně

---

26 Černíková, Makariusová, Sedláček: Sociální ochrana, Policejní akademie ČR, Praha 1998, str. 183, 184

odpovědnějším, vyzrálejší způsobem se zvyšující se mírou samostatnosti. Vede klienta k tomu, aby převzal odpovědnost za své rozhodnutí, jednání a volbu životní cesty – jde o sociálně výchovné působení, vedení, ovlivňování klienta, jehož cílem je dosažení optimálního stupně občanské dospělosti. Těžiště práce sociálních pracovníků by mělo spočívat v sociálně výchovném působení na klienta. Opouští se paternalistický vztah ke klientovi, příznačný pro poskytování sociální péče v předlistopadovém období, kdy klient byl převážně pasivním objektem poskytované sociální péče. Klient se pak nechával „opečovávat“, dožadoval se této péče s vědomím bezmezného práva na ni bez vynaložení jakéhokoli přičinění. Takový přístup zbavoval klienta odpovědnosti a zneschopňoval jedince řešit vlastní sociální problémy samostatně,

- kontinuální sociální péče zmírňuje, zamezuje vzniku pocitů sociální izolovanosti, sociálního vykořevení klientů tím, že zavádí tzv. extramurální programy, které orientují klienty na udržení, posílení, další rozvíjení nebo vytvoření nových (příznivých) vazeb jedince na svět mimo věznici. Zmírňují se tak důsledky prizonizace, klient se připravuje na život po propuštění,
- posiluje motivaci a volní úsilí klienta integrovat se do společnosti – podněcuje, napomáhá klientovi najít si v ní své místo (například prostřednictvím zprostředkování ubytování, práce, kontaktu s úřady za účelem získání sociálních dávek, pracovního zařazení, ...),
- jedním z úkolů kontinuální sociální péče je také aktivizovat, rozvíjet síť institucí, sdružení, společenství, napomáhajících řešit problémy sociální a kriminální prevence,
- kontinuální sociální péče je poskytována občanovi, který se dostal do konfliktu se zákonem. Je poskytována jemu a členům jeho rodiny bezplatně na vlastní požádání. Klient jí tedy může využít na základě dobrovolnosti.

Přínos kontinuální péče pro společnost je spatřován v následujících bodech²⁷:

1. „Usnadňuje návrat jedince, který se dostal do konfliktu se společností (komunitou, ve které žil a do které se většinou vrací). Napomáhá pochopení konfliktu, jeho zmírnění, předcházení, případně naučení se jiným sociálním dovednostem, které vedou k jeho řešení, překonávání, nebo přispívají k určité odolnosti vůči sociálně negativním jevům,
2. Napomáhá aktivizaci sil klienta v hledání životních perspektiv, hodnot, motivů pro svůj vlastní život,
3. Zvyšuje se šance klienta úspěšně se vyrovnat s požadavky společnosti při realizaci postupné sociální integrace,
4. Minimalizuje se recidiva,
5. Zvyšuje se pravděpodobnost efektivnějšího využití nákladů, které byly vynaloženy na trestní řízení, výkon trestu, vykonání ochranného léčení a ochranné výchovy,
6. Je snaha podněcovat komunity k převzetí určité míry odpovědnosti na podílu sociální kontroly nad tímto jedincem za spolupráce s odbornými institucemi, se společenskými a církevními organizacemi a sdruženími se specializovaným působením v oblasti sociální péče,
7. Kontinuální sociální péče posiluje motivaci a volní úsilí klienta integrovat se do společnosti, podněcuje klienta najít si své místo – individualizovaný sociální prostor pro své fungování jako řádný občan; pro vývoj sociálních vztahů a rozvoj své osobnosti,
8. Zmírňuje, zamezuje vzniku pocitu sociální izolace, sociálního vykořenění klientů tím, že je orientuje na udržení, posílení, další rozvíjení nebo vytváření nových – pozitivních, přínosnějších vazeb jedince mimo věznici. Připravuje klienty na akceptování a plnění povinností v každodenním životě občanské společnosti, jejímž členem stále jsou. Zdůrazňuje kontinuitu života ve vězení

27 Černíková, Makariusová, Sedláček: Sociální ochrana, Policejní akademie ČR, Praha 1998, str. 185

a života ve společnosti po propuštění na svobodu a závažnost přípravy na život v občanské společnosti.“

Kontinuální, průběžná péče usnadňuje návrat vězňů do společnosti podporováním jejich osobního růstu a napomáháním k tomu, aby se uměli konstruktivně vyrovnat s vězeňskou zkušeností. Účast probačních úředníků ve vězeňství má počátky v roce 1966. Probační služba má za úkol pomoci vězeňství dostát úkolům kontinuální péče. Kontinuální péče by se měla řídit následujícími zásadami plynoucími z politiky NAPO (1982):

1. vězni by měli být umístěni co nejbližší místu svého bydliště, aby se zvýšila příležitost udržet si osobní a blízké vztahy s okolím a rodinou, jak je to ve společnosti běžné,
2. vězni by měli mít stejný přístup ke zdravotnickým službám, vzdělání, životní úrovni, jako by měli ve společnosti,
3. služby ve vězení by měly provozovat ty podnikatelské, dobrovolné či zákonem stanovené organizace, které je provozují ve společnosti.
4. vězni by měli mít standard bydlení (včetně normálních služeb), stravy a oblečení srovnatelný s příjemci sociálních dávek,
5. vězni by tam, kde je to možné, měli mít možnost získat vhodné zaměstnání, aby si mohli zlepšit svůj životní standard a dostát svým společenským závazkům,
6. vězeňské záležitosti by měly být zproštěny předpisů o utajení,
7. vězni by měli mít možnost spojit se v jakékoli své záležitosti s jakoukoliv osobou nebo organizací, kterou si zvolí, pokud tím nebude zbytečně zatěžován personál na úkor ostatních vězňů,
8. závažné disciplinární přestupky by měly být řešeny podle zásad procesního práva,
9. všechna rozhodnutí ovlivňující datum propuštění vězně by měla být podrobena soudnímu nebo jinému nezávislému přezkoumání.

Úkoly kontinuální péče by bylo možno formulovat následovně:

- Pomoc při přežití. Sociální práce provází klienta při jednání s úřady, institucemi a snaží se mu pomoci využít všech příležitostí, které se mu nabízejí. Sociální pracovník by měl informovat, radit, zprostředkovat a tím podporovat schopnost odsouzeného vyrovnat se s podmínkami a využít příležitostí.
- Zachování vnější identity. To znamená pomoci vězni zachovat si spojení se společností, práva, závazky a přátelství do nejvyšší možné míry.

III.4. Subjekty kontinuální sociální péče

III.4.1. Sociální pracovník

Je pracovníkem Vězeňské služby, působí ve vazební věznici a věznici pro výkon trestu odnětí svobody. Za úkol má poskytovat sociální péči v rané a penitenciární fázi, především pomáhat vězni řešit jeho sociální situaci, směřovat ho k pozitivnímu osobnímu vývoji. Podílí se na vytváření koncepce zacházení s odsouzenými, poskytuje sociálně-právní poradenství, spolupracuje se sociálním kurátorem pro mládež při obtížných případech, spolupracuje se speciálním pedagogem, ošetřujícím lékařem, zařízeními ústavní a ochranné výchovy, s orgány obcí, apod. Garantuje kontinuální sociální práci, vypracovává sociální anamnézy, sociální diagnózy a individuální socioterapeutický plán v příslušné části komplexní zprávy o odsouzeném. Podílí se na řešení rodinných problémů obviněných, analyzuje situaci v oblasti sociálně patologických jevů, navrhuje a podílí se na realizaci preventivních opatření. Sociální pracovník osobně vede nejméně jednu průběžnou aktivitu programu zacházení, převážně v oblastech skupinového sociálního poradenství a v oblastech zájmových aktivit vedoucích k získání sociálních dovedností

odsouzených. Jsou odbornými poradci ředitelů věznic v oblasti sociálně právních aspektů výkonu trestu a při přechodu odsouzeného do řádného života.

Činnost sociálního pracovníka lze tedy rozdělit do dvou oblastí – jednak defenzivní činnost, která spočívá v boji proti prizonifikaci, jiným nežádoucím následkům vazby a výkonu trestu odnětí svobody. Tato činnost má za úkol zamezit negativním změnám. Druhý okruh pak zahrnuje ofenzivní činnost, spočívající v analýze faktorů podléhajících se na vzniku sociálního selhání, které spáchání trestného činu představuje, a jejich neutralizaci vhodnou sociální terapií. Má tedy za úkol přinášet změny pozitivní.

III.4.2. Sociální kurátor

Existují dva typy sociálních kurátorů – kurátor pro mládež a kurátor pro dospělé. Těžiště práce kurátora pro mládež a sociálního kurátora spočívá v první řadě v sociálně výchovné práci s klientem, v poskytování sociálně terapeutické a poradenské služby. Cílem je integrovat klienta do užšího i širšího sociálního prostředí.

Kurátor pro mládež působí na oddělení sociálně právní ochrany dítěte obecných úřadů s rozšířenou působností. Jde o specializované pracoviště sociální prevence. Oddělení je také základním prvkem lokálního systému sociální prevence. Pracují tady i sociální pracovníci, kteří se zabývají sociální situací v rodinách z hlediska vhodných podmínek pro výchovnou péči o děti a jejich vývoj – řeší otázky zajištění výchovy, péče, výživy dětí, problémy násilí na dětech, zneužívání dětí, ...

Kurátoři pro mládež se zabývají dětmi a mladistvými, kteří se dopustili trestné činnosti nebo mají závažné výchovné problémy. Dětem a jejich rodinám poskytují sociálně právní poradenství, sociálně výchovnou péči a pomoc, spolupracují s ostatními zainteresovanými institucemi, účastní se soudního řízení ve věcech trestních i občanskoprávních jako opatrovníci nebo kolizní opatrovníci dětí. Pečují o:

- a) nezletilé děti do 15 let, které se dopustily činu jinak trestného,
- b) mladistvé (15 – 18 let), u nichž bylo zahájeno trestní stíhání nebo kteří se

dopustili přestupku,

c) děti a mladistvé s opakovanými poruchami chování závažného rázu (záškoláctví, útěky z domova, agresivita, toxikomanie, alkoholismus).

Sociální kurátoři pro dospělé jsou pracovníci sociálních referátů obecních úřadů s rozšířenou působností poskytují sociální pomoc dospělým občanům společensky nepřízpusobeným, zejména:

- a) občanům propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody,
- b) občanům, proti nimž je vedeno trestní řízení. Popř. jim byl výkon trestu odnětí svobody podmíněně odložen, a kteří tuto pomoc potřebují k překonání nepříznivých sociálních dopadů,
- c) občanům závislým na alkoholu nebo jiných drogách, kteří sociální pomoc potřebují v řešení sociální situace,
- d) občanům žijícím nedůstojným způsobem života,
- e) občanům propuštěným ze školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy po dosažení zletilosti.

Práce sociálního kurátora je chápána jako kontinuální činnost, působení a pomoc, odehrávající se v kontextu sociálních situací. K obecným rysům preventivně orientované případové práce patří kontinuita přístupu k řešení problému klienta. Proto se netýká pouze pomoci klientovi v rámci trestního řízení, výkonu trestu, pomoci při a po propuštění.

Od května 1995 je zavedena ohlašovací povinnost Vězeňské služby sociálním kurátorům u vězňů s trvalým bydlištěm na území ČR, která umožňuje větší vstřícnost a časový předstih v práci kurátorů s klienty, kteří budou propuštěni z výkonu vazby nebo z výkonu trestu odnětí svobody do civilního života.

III.4.3. Další subjekty

1. Státní: Vedle výše uvedeného sociálního pracovníka a sociálního kurátora sem náleží: státní zdravotnické instituce, určené pro ochranné léčení, speciální školská výchovná zařízení určená pro ochrannou výchovu, případně ústavní péče. Dílčím způsobem lze zařadit Úřady práce, Správy sociálního zabezpečení.
2. Nestátní: Jedná se o občanské, církevní a charitativní sdružení a organizace zaměřené na pomoc jedincům, kteří se dostali do konfliktu se zákonem. Poskytují různý rozsah sociálních služeb a sociální péče – přispívají k integraci jedinců – pachatelů trestných činů opět do společnosti. Po listopadu 1989 vzniklo a obnovilo se velké množství sdružení, iniciativ, které ve svých programech uváděly aktivity směřované do oblasti sociální prevence a resocializace. Postupně se vyvíjely, některé se nově profilovaly, některé z nich však zanikly. Nestátní organizace je možné dělit z hlediska druhu sociálních služeb, které poskytují, na subjekty poskytující (podrobněji viz kapitola Hmotné potřeby propuštěných):

-materiální pomoc (ADRA, Česká katolická charita, Český červený kříž, SOS Centrum Diakonie Českobratrské církve evangelické)

-poradenskou pomoc v situaci nouze, krize (Sdružení pro pomoc propuštěným vězňům a lidem v nouzi, Centrum Diakonie Českobratrské církve, Společnost na pomoc pronásledovaným a vězněným, Podané ruce, Domov Matky Terezy, Klíč – nadace, EXODUS – středisko křesťanské pomoci mladým v krizi.

Pro poskytování poradenské pomoci jsou využívány ve velkém měřítku i státní zařízení: krizové centrum psychiatrických klinik, RIAPS – regionální institut ambulantních psychosociálních služeb a další.

-sociální péči, která diferencovaně zahrnuje stravování, osobní hygienu, ubytování, zdravotní péči a také integrativní program (Azylové domy, Armáda spásy, Naděje).

III.5. Formy postpenitenciární péče

Podle stávající zákonné úpravy je postpenitenciární péče poskytována ve dvou formách:

- po propuštění z výkonu trestu jako dobrovolná sociální pomoc (propuštěný zatím nemá povinnost využít nabízenou pomoc, která se uskutečňuje prostřednictvím sociálních kurátorů ale i dalších subjektů)
- při podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem, jako povinná (nařízená) sociální intervence tzv. parole (Uskutečňuje se za pomoci Probační a mediální služby. Vychází se z toho, že k nápravě odsouzeného může dojít dříve, než se při ukládání trestu předpokládalo. Možnost podmíněného propuštění může vězně motivovat k pozitivním aktivitám důležitým pro resocializaci, předcházet či zmírňovat negativní dopady vězení.)

III.5.1. Povinné postpenitenciární působení

Soudně nařízená sociální intervence se uplatní v případech podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (tzv. parole) nebo v případech ochranného léčení ambulantního.

U parole se vychází, jak už bylo výše zmíněno, ze skutečnosti, že k nápravě odsouzeného vězně může dojít dříve, než se při ukládání trestu předpokládalo. V takových případech je vhodné zkrátit dobu, po kterou je vězeň vystaven negativním účinkům odnětí svobody, poněvadž ochrana společnosti není zvyšována nadměrně dlouhými tresty odnětí svobody. Zároveň se propuštěnému stanoví závazné pokyny dotýkající se jeho chování a způsobu života. Podmíněně propuštěný je po jistou dobu podroben určitému dozoru, rovněž je mu poskytována potřebná pomoc. Parole má pomoci bývalým pachatelům najít cestu zpět do společnosti a současně chránit

společnost před potenciálními recidivisty.

III.5.1.1. *Parole*

Prokázal-li odsouzený za výkonu trestu odnětí svobody svým chováním a plněním svých povinností polepšení opravňující k naději, že v budoucnu povede řádný život, nebo přijme-li soud záruku za dovršení nápravy odsouzeného, je pravděpodobné, že bylo již dosaženo výchovného účelu trestu.

Podmíněné propuštění odsouzeného je možné za předpokladu, že odpykal alespoň polovinu uloženého, případně rozhodnutím prezidenta republiky zmírněného trestu odnětí svobody.

Podmíněné propuštění pachatelů odsouzených za trestné činy uvedené v § 62 TZ, nebo kterým byl uložen výjimečný trest odnětí svobody, či v případě zvlášť nebezpečného recidivistu je možné jen po odpykání dvou třetin uloženého trestu.

Mladistvého lze propustit i dříve, než vykoná polovinu nebo dvě třetiny uloženého trestu odnětí svobody, a to za podmínek § 78 odst. 1 ZSVM²⁸.

Osoba odsouzená k výjimečnému trestu doživotí může být podmíněně propuštěna až po výkonu nejméně dvaceti let tohoto trestu. Při ukládání výjimečného trestu (a to v jakékoli délce) však může soud zároveň rozhodnout, že doba výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou se pro účely podmíněného propuštění do doby výkonu trestu nezapočítává. Přitom odsouzeného k výjimečnému trestu lze z věznice se zvýšenou ostrahou přeradit nejdříve po deseti letech. V takovém případě tedy připadá u odsouzeného na doživotí podmíněné propuštění v úvahu nejdříve po třiceti letech jeho vězeňského pobytu.

Kromě těchto zákonem stanovených podmínek soud v praxi zkoumá i sociální prostředí do kterého by se propuštěný vracel. Prověřením může pověřit sociálního kurátora. Pokud by se propuštěný neměl kam vrátit (např.: rodina by odmítla

---

28 § 78 odst. 1 ZSVM: Mladistvého lze na návrh státního zástupce nebo ředitele věznice podmíněně propustit z výkonu trestu odnětí svobody za podmínek stanovených v trestním zákoně i dříve, než vykoná jeho polovinu nebo dvě třetiny.

spolupráci, neměl by zajištěnou práci,... možnost, že by vedl řádný život by vlastně byla oslabena) soud propuštění nepovolí – jde tu však o individuální přístup soudce²⁹.

Při podmíněném propuštění se stanoví zkušební doba na dobu jednoho roku až sedmi let. Kratší zkušební dobu stanoví § 78 odst. 2 ZSVM. Její délka není však závislá na délce zbývajících trestu. Zkušební doba začíná podmíněným propuštěním odsouzeného. Soud může zároveň vyslovit nad odsouzeným dohled vykonávaný probačním úředníkem a spojený s realizací probačního programu.

Podmíněně propuštěnému lze uložit přiměřená omezení a přiměřené povinnosti obdobně jako u podmíněného odsouzení. Soud může podmíněně propuštěnému uložit, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil. I když nejde o podmíněné propuštění s dohledem, může soud pověřit kontrolou chování podmíněně propuštěného probačního úředníka.

Význam podmíněného propuštění není jen v předčasném propuštění odsouzeného z výkonu trestu. Vedl-li propuštěný ve zkušební době řádný život a vyhověl-li uloženým podmínkám, hledí se na propuštěného, jako kdyby trest odpykal dnem, kdy došlo k podmíněnému propuštění, a to i tehdy, neučinil-li soud bez viny propuštěného do roka od uplynutí zkušební doby rozhodnutí o tom, zda se propuštěný osvědčil.

Nevedl-li podmíněně propuštěný ve zkušební době řádný život nebo nevyhověl-li uloženým podmínkám, rozhodne soud, popřípadě již během zkušební doby, že se zbytek trestu vykoná.

Jestliže byla záruka za dovršení nápravy odsouzeného odvolána tím, kdo ji poskytl, přezkoumá soud chování podmíněně propuštěného během zkušební doby, a shledá-li, že podmíněné propuštění neplní své poslání, rozhodne, že zbytek trestu se vykoná. Samo odvolání záruky však není důvodem k nařízení výkonu zbytku trestu.

---

29 Mgr. Ivana Davidová, sociální kurátorka pro dospělé

Byl-li nařízen výkon zbytku trestu v případě, že se podmíněně propuštěný ve zkušební době neosvědčil, je možné opětné podmíněné propuštění po výkonu zbytku trestu³⁰.

Dohled v případě podmíněného propuštění s dohledem vykonává Probační a mediační služba. Pachatel, kterému je dohled uložen je povinen podle § 26b odst. 1 TZ:

- a) spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu probační úředník stanoví na základě jeho probačního programu,
- b) dostavovat se k probačnímu úředníkovi ve lhůtách, které mu stanoví probační úředník,
- c) informovat probačního úředníka o svém pobytu, zaměstnání, dodržování soudem uložených přiměřených omezení nebo povinností a jiných důležitých okolnostech pro výkon dohledu určených probačním úředníkem,
- d) umožnit probačnímu úředníkovi vstup do obydlí, ve kterém se zdržuje.

Poruší-li podmíněně propuštěný, kterému byl uložen dohled, podmínky dohledu nebo přiměřená omezení či povinnosti, informuje o tom probační úředník bez zbytečného odkladu předsedu senátu soudu, který dohled uložil. Pokud tento nestanoví jinak, podává probační úředník zprávu o průběhu dohledu raz za šest měsíců.

Účelem dohledu je podle § 26a odst. 2 :

- a) sledování a kontrola chování pachatele, čímž je zajišťována ochrana společnosti a snížení možnosti opakování trestné činnosti,
- b) odborné vedení a pomoc pachateli s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život.

Probační a mediační služba zabezpečuje sledování a kontrolu pachatele. Účel

³⁰ Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M.: Trestní právo hmotné – I. Obecná část. Praha: Aspi, Publishing, 2003, str. 328

dohledu uvedený pod písmenem a) však zpravidla vykonávají sociální kurátoři. I v případě podmíněného propuštění má totiž propuštěný možnost (nikoliv povinnost) vyhledat pomoc sociálního kurátora. Z tohoto úhle pohledu se zacházení s propuštěným v případě podmíněného propuštění s dohledem jakoby rozděluje mezi úředníka Probační a mediální služby a sociálního kurátora (samozřejmě jen v případě, že chce propuštěný využít pomoci sociálního kurátora).

Podmíněné propuštění se mezi laickou veřejností i mezi právníky často chybně chápe pouze jako dobrodíní pro odsouzeného a nikoli jako významný resocializační a výchovný prostředek. Institut podmíněného propuštění vychází z myšlenky progresivního výkonu trestu. Již možnost podmíněného propuštění ovlivňuje pozitivně vězeňskou atmosféru, dává vězňům určitou perspektivu, může vězně stimulovat k pozitivním aktivitám významných pro jejich resocializaci, může i paralyzovat některé negativní účinky vězeňského pobytu. Po propuštění umožňuje tento institut v několika směrech pozitivně usměrňovat proces postupného návratu propuštěného vězně do svobodného života a může být významnou oporou i pro něj samotného. Tyto funkce může institut plnit ovšem pouze při své správné aplikaci (např.: nelze podmíněně propouštět vězně pouze na základě jejich vnější adaptace ve výkonu trestu).

Na závěr uvádím statistické údaje počtu podmíněně propuštěných osob:

Podmíněné propuštění odsouzených v letech 1998 – 2006 ³¹:

Rok	Dospělí		Mladiství		Celkem
	Muži	Ženy	Muži	Ženy	
1998	2 955	81	89	1	3 126
1999	3 095	113	89	2	3 299
2000	3 793	125	71		3 989
2001	4 007	190	66	1	4 264
2002	4 110	178	60	1	4 349

31 Statistika Vězeňské služby České republiky

Rok	Dospělí		Mladiství		Celkem
	Muži	Ženy	Muži	Ženy	
2003	2 965	139	36		3 140
2004	3 326	163	51	1	3 541
2005	3 445	191	61	1	3 698
2006	3 726	197	47	1	3 971

III.5.1.2. Ochranné léčení

Ochranné léčení patří mezi ochranná opatření. Smyslem uložení ochranného léčení (§ 72) je především terapeutické působení na osoby, které se dopustily trestného činu, či činu jinak trestného. V případě nepřičetných osob jde často o osoby pro společnost nebezpečné, kdy bude zapotřebí také zajistit ochranu společnosti jejich izolací od ostatních členů společnosti, neboť jejich pobyt na svobodě představuje určité nebezpečí. Obdobně to platí i ve vztahu k osobám se zmenšenou přičetností, dále k osobám, které se činu dopustily ve stavu vyvolaném duševní poruchou, jakož i k osobám oddávajícím se zneužívání návykových látek, pokud spáchaly trestný čin pod jejich vlivem nebo v souvislosti s jejich zneužíváním.

Ochranné léčení lze uložit buď samostatně (bez výroku o trestu), nebo vedle trestu anebo při upuštění od potrestání. Vykonává se zpravidla v léčebném ústavu. Lze-li však vzhledem k povaze choroby a léčebným možnostem očekávat, že účel léčení splní i léčení ambulantní, může soud nařídít také tento způsob léčby, popř. ústavní léčení změnit v léčení ambulantní a naopak (§ 72 odst. 4). Soud však musí vždy o způsobu léčení rozhodnout. Ambulantně lze vykonávat každé léčení, tedy nejen ochranné léčení protialkoholní. Jestliže je uloženo ochranné léčení vedle nepodmíněného trestu odnětí svobody, může předseda senátu nařídít, aby ochranné léčení bylo vykonáno během výkonu trestu odnětí svobody (§ 72 odst. 5 TZ, § 353 TR).

Ochranné léčení trvá tak dlouho, dokud to vyžaduje jeho účel, trvání ochranného protitoxikomanického léčení však může být ukončeno, jestliže se během jeho

výkonu zjistí, že jeho účelu nelze dosáhnout (§ 72 odst. 5). Ústav, v němž se léčení vykonává, je povinen soudu podat neprodleně zprávu, jestliže pominou důvody pro další trvání ochranného léčení (§ 351 odst. 4 TR). O propuštění z ochranného léčení rozhodne soud, v jehož obvodu se vykonává. Takový závěr soud učiní po zhodnocení odborné lékařské zprávy o průběhu a výsledcích léčení. Pouhé sdělení léčebného zařízení, že ochranné léčení skončilo, pokud není podloženo podrobnou lékařskou zprávou, k rozhodnutí o propuštění nestačí. Pominou-li před započatím ochranného léčení okolnosti, pro něž bylo uloženo, upustí soud od jeho výkonu.

Právní režim vlastního výkonu ochranného léčení je dosud upraven pouze metodickými opatřeními ministerstva zdravotnictví. Dozor nad výkonem ochranného léčení vykonává podle § 4 odst. 1 písm. b) ZSZ státní zastupitelství, a to v rozsahu a za podmínek stanovených zvláštním zákonem. Tento zákon však zatím nebyl přijat, proto je dozor státního zástupce omezen na ochranné léčení vykonávané během výkonu trestu odnětí svobody, kde je realizován v rámci dozoru nad výkonem trestu (§ 78 ZVT)

III.5.2. Další formy povinné postpenitenciární péče³²

Mezi další formy povinné postpenitenciární péče patřil ochranný dohled, ochranný dozor, donucovací pracovny a policejní dozor.

III.5.2.1. Ochranný dohled

Formu nucené postpenitenciární péče představoval ochranný dohled upravený v zákoně č. 44/1974 Sb. Jednalo se však o policejní dozor, jehož obsahem byly takové povinnosti a taková omezení, jako například hlásit se v určených lhůtách na VB, strpět vstup orgánů VB do svého obydlí apod. Tento ochranný dohled byl zrušen novelou trestního zákona č. 175/1990 Sb.

³² Zpracováno pomocí: www.encyklopedie.seznam.cz - zdroj: Ottova encyklopedie

III.5.2.2. Ochranný dozor

Byl ukládán podle zákona č. 562/1919 Sb. podmíněně propuštěnému. Podmíněně propuštění bylo možné po odpykání dvou třetin trestu u pachatele, který byl odsouzen k trestu odnětí svobody delšímu než rok, nejméně však musel odpykat rok uloženého trestu. Kdo byl odsouzen na doživotí, musel si odpykat nejméně 15 let, pod podmínkou, že se dalo soudit, že se bude na svobodě řádně chovat. Zkušební doba se rovnala zbytku trestu, nemohla však být kratší než dva roky. Rozhodovala o něm komise zřízená u sborového soudu, v jehož obvodu se trest vykonával. Skládal se ze dvou soudců a státního zástupce.

Dále se ochranný dozor ukládal při podmíněném odsouzení a v případě mladistvých při dohledu na jejich řádnou výchovu.

III.5.2.3. Donucovací pracovny a policejní dohled

Donucovací pracovna byla zvláštní veřejný ústav, ustanovená v zákonech č. 89 a 90 z roku 1885. Osoby, „štitící se práce“, mohly být na základě soudního rozsudku po odpykání trestu drženy v těchto ústavech nucené práce, a to nejdéle po tři roky. Podle zák. č. 102/1929 Sb. měly být jako zvláštní druh donucovacích pracoven zřízeny pracovní kolonie. K provedení tohoto zákona nedošlo. Na Moravě byly donucovací pracovny nazývány robotárnami, v Čechách též káznicemi. Osoby držené v těchto pracovnách se nazývaly káranči.

Až do zák. z 10. května 1873 č. 108 ř. z. i v Rakousku rozhodovaly o umístění do donucovací pracovny správní úředníci. Návrhy na odevzdání podávali političtí úředníci 1. stolice, místodržitelství rozhodovalo. Umístění sem mohli být nejen tuláci, nepolepšitelní žebráci a lidé počestnému výdělků se vyhýbající, nýbrž i čeledi nemající z vlastní viny zaměstnání a pak-do zvláštních oddělení nezletilci zanedbaného vychování. V polovici XIX. století byly takové ústavy v Praze, Brně, Vídni, Št. Hradci, Linci, Gorici, Inšpruku, Švacu a Lvově. Později byly přijaty dva říšské zákony ze 24. května 1885. První z těchto zákonů (č. 89 ř. z.), jímž se

částečně zrušila ustanovení výše uvedeného zák. z 10. května 1873, obsahoval hlavně zostřené předpisy o tom, jak se trestají „tuláci, osoby od domu k domu po žebrotě jdoucí neb nezletilce k žebrotě svádějící, pak ti, kteří na vyzvání úřadu bezpečnosti se v určité lhůtě neprokáží, že se živí dovoleným způsobem, anebo kterým obec, když výdělku neměli, přiměřenou práci za mzdu nebo výživu poukázala a oni ji zamítli.“ Dále obsahoval trestní předpisy proti „osobám provozujícím za jistých zvláště ztěžujících okolností živnost necudnou nebo při tom veřejné pohoršení působícím anebo kuplířstvím se živícím.“ O všech dotčených mohl soud v rozsudku vyslovit, že po odbytém trestu mohou být umístěni do donucovací pracovny.

Do donucovací pracovny bylo možné umístit i další osoby a to ty, které se dopustily zároveň jiného trestného skutku, zejména zločinu nebo přestupku proti majetku, např. krádeže, podvodu atd., nebo které již pro takovýto jiný zločin nebo přestupek byly třeba i několikrát potrestány.

Druhý zákon (č. 90 ř. z.) světil zřizování a provoz donucovacích pracoven do působnosti zemí. Umožnil zemskému zákonodárství, aby zřizování a případně vydržování nebo účast ve vydržování přikázalo okresům nebo obcím. O umístění do donucovacích pracoven, pokud byly ústavy zemskými, rozhodovaly »smíšené kommissee« při jednotlivých místodržitelstvích, v nichž musel být zastoupen též příslušný zemský výbor.

Nikdo nesměl být v donucovací pracovně nepřetržitě držen déle než tři roky, mohl však být se svolením smíšené komise propuštěn dříve, prokázal-li polepšení. Jestliže pak do dvou let po propuštění, znovu „upadl v život nespořádaný“, mohl být rozhodnutím téže komise poslán do donucovací pracovny znovu na zbývající část tříleté doby, aniž bylo třeba nového soudního výroku.

Policejní dohled nebo dohlídka bylo omezení osobní svobody trestaných osob, které bylo možno uložit podle § 4 zák. z 10. květ. 1873 č. 108 ř. z. Pod policejní dohled mohly být postaveny osoby, které byly odsouzeny pro padělání veřejných

úvěrových listin, dále pro falšování mincí nebo pro trestné činy proti cizímu majetku k více než šestiměsíčnímu trestu na svobodě (vězení nebo žaláři) nebo opětovně ke kratším trestům na svobodě, nebo které byly odsouzeny jako tuláci pro přestupek žebrání a jevily se „býti nebezpečnými majetku.“ Byly-li tyto podmínky splněny, mohl trestní soud, který rozhodl v meritu věci v rozsudku vyslovit přípustnost umístění pod policejní dozor. Politickým úřadům 1. stolice nebo policejním úřadům zřízeným ve větších městech příslušelo rozhodovat o tom, že propuštěný trestanec, ohledně kterého trestní soud vyslovil přípustnost postavení pod policejní dozor, se umísťuje pod policejní dozor. Tyto úřady měly zároveň za spolupůsobení obce taková opatření provádět. S policejním dozorem byla spojena jistá omezení osobní svobody. Postavení pod policejní dozor nesmělo trvat déle než 3 léta. Nedodržel-li ten, kdo podroben policejnímu dozoru, jemu uložená omezení, mohl být potrestán za přestupek „tuhým vězením“ od 8 dnů do 3 měsíců. Trest mohl být zosťven ještě jedním nebo několika ze způsobů zosťfovacích § 253 zák. trest z 27 květ. 1852, č. 117 ř. z.

Případy, kdy bylo možno soudem uložit policejní dozor byly rozmnoženy některými speciálními předpisy, jako např.: zákonem o válečné lichvě (naposledy č. 80/1924 Sb.), zákonem o rozpouštění politických stran (č. 201 /33 Sb.)³³

KAPITOLA IV. HMOTNÉ POTŘEBY PROPUŠTĚNÝCH³⁴

Pokud se budeme zabývat otázkou hmotných potřeb propuštěných je třeba si uvědomit, že problémy, na které propuštěný na svobodě naráží, souvisí k konkrétním prostředím, do kterého se propuštěný vrací. Velkou roli hraje přístup rodiny a to jak v době když se nachází pachatel ve vězení, tak i po jeho propuštění. Pokud odsouzený využije možnost obrátit se na svého sociálního kurátora, samozřejmě i tento přispívá k řešení jeho potřeb. Důraz se však klade na rodinu a její aktivitu. Práce sociálního kurátora je podpůrná – nastupuje až v případě, že rodina není ochotna pomoci. Při řešení problémů je nezbytnou podmínkou práce s

³³ Policejní úřad mohl dát pod policejní dozor příslušníky rozpuštěné strany.

³⁴ Kapitola je zpracována na základě rozhovoru s Mgr. Ivanou Davidovou sociální kurátorkou pro Prahu 12

osobami z nejbližšího okolí. Odmítnutí blízkých se může vztahovat pouze na společné bydlení s propuštěným, přičemž mu však např. zajistí náhradní ubytování, nebo práci. V některých případech rodina není ochotna poskytnout žádnou pomoc. V tom případě přichází v úvahu pouze pomoc sociálního kurátora, pokud ovšem o ni propuštěný požádal.

Řešení problémů závisí v první řadě na odsouzeném samotném. Pokud propuštěný sám nechce nabízenou pomoc přijmout, není možné ho ke spolupráci jakýmkoliv způsobem nutit. Cílem postpenitenciárního zacházení není všestranná péče o propuštěného, který by se tak snadno stal pasivním subjektem pomoci, nýbrž aktivní zapojení propuštěného do řešení jeho vlastních záležitostí. Sociální kurátoři pomáhají orientovat se ve společnosti (např.: formou odkazu na příslušný úřad, poskytnutím informací o tom, které doklady jsou potřebné pro vybavení určité záležitosti,...). Potřebnou záležitost si klient vybavuje zpravidla sám. V případě, že jde o dlouhodobě odsouzeného (déle než šest let) je možná i přítomnost kurátora při vybavování dokladů, nákupech apod. Taková pomoc je potřebná protože klient ve vězení ztrácí schopnost orientace ve společnosti, nemá představu o změnách, které za tuto dobu nastaly.

Orientace ve společnosti a schopnost zařadit se znovu do běžného života, je důležitým faktorem při resocializaci pachatele. Adaptabilitu na změnu po propuštění ovlivňuje i úroveň získaného vzdělání. Ve většině případů jde o osoby, které mají ukončené jen základní vzdělání. Malou skupinu propuštěných tvoří osoby s vysokoškolským vzděláním (tzv. bílé límečky). Tyto osoby se vyznačují lehčí orientací zpátky do společnosti. Svou roli sehrává i případná psychická porucha (porucha osobnosti), která se u propuštěných rovněž často vyskytuje.

Situaci komplikuje, že většina propuštěných nemá zájem na řešení nastalé situace. Často nejsou schopny vidět věci reálně, jsou netrpěliví, proto se stává, že bez racionálního důvodu nedotáhnou do konce své plány, i když je úspěch již na dosah. Někdy spoléhají na to, že se jim nemůže přihodit nic negativního např. že mohou přijít o byt, nebo že bez dokladů si nebudou schopni nic zařídit a proto tyto problémy neřeší. Jsou i tací, kteří se cítí být ukřivdění uloženým trestem – chápou

ho jako zlo, za které jim od společnosti náleží kompenzace. Poskytovaná pomoc je pro ně samozřejmostí – mají na ni přece nárok. Nešetří kritikou na každého a na vše – instituce a společnost jim podle jejich názoru nevyjdou vstříc, neberou je jako lidi. Tak jak jsou kritičtí vůči okolí, tak jsou často extrémně nekritičtí vůči sobě a mnozí, kteří jsou ve vězení opakovaně, nemají sílu ani chuť něco měnit. Rádi se vymlouvají na to, že společnost je stejně bude odmítat. Jen malá část se dokáže poučit, získané poznatky využít, získat práci a vést spořádaný život.

Někteří propuštění se opakovaně vrací do vězení. Neradi přiznávají, že opět selhali i přesto, že měli možnost začít jinak a že jim přitom pomáhala rodina nebo i oficiální instituce. Jsou to většinou ti, kteří nemají pracovní kvalifikaci, lehce podléhají vlivům okolí, nezvládají složitější životní situace a neumí se sami jakkoli pozitivně prosadit. Někteří, kteří se opakovaně vrací do vězení, považují toto prostředí pro ně za nejvhodnější. Někdy páchají trestnou činností se záměrem dostat se zpátky.

Asociální jedinci péče nevyužívají, a když tak aby z ní profitovali, zahájení systematické práce je pro ně signálem k ukončení návštěv kurátora.

Jako perspektivní se jeví mladí, prvotrestaní, bez poruch chování v anamnéze, (záškoláctví, útěky, kontakt s policií), po krátkodobém trestu (nenastala prizonizace), s bohatšími a nenarušenými extramurálními vazbami (dobré sociální zázemí), s pevnými a kvalitními pracovními návyky (se schopností setrvat bez absence delší dobu v zaměstnání), dobře motivovaní při současné absenci poruch osobnosti či psychopatologie obecně (alkohol, drogy, sex. deviace)

IV.1. Otázka bydlení

Otázka bydlení se řeší už ve výkonu trestu odnětí svobody a to prostřednictvím sociálního kurátora, který jedná zpravidla na základě výzvy sociálního pracovníka. Sociální kurátor má za úlohu předvídat budoucí vývoj, navázat spolupráci s odsouzeným a s časovým předstihem prozkoumat možnosti řešení. Cílem je dosáhnout toho, aby měl odsouzený v době propuštění zabezpečeno bydlení. V

postpenitenciární fázi se otázka bydlení řeší jen v případě, že problém nebylo možno vyřešit před propuštěním, nebo pokud klient ztratil předpokládanou možnost bydlení, případně se otázka bydlení v postpenitenciární péči vůbec neřešila, což lze považovat za zásadní chybu v poskytování kontinuální péče.

Důvodů ze kterých se odsouzený po propuštění nemá kam vrátit je mnoho – např.: odsouzený ani žádná blízká osoba za něj byt neplatila pokud byl ve výkonu trestu v důsledku čehož je mu nájemcem vypověděna nájemní smlouva, osoby, se kterými bydlel ho odhlásily z místa bydliště, ale stává se i to, že nájemní smlouva byla uzavřena na dobu určitou a po dobu výkonu trestu její platnost vypršela (odsouzený např. prohlídl, že smlouva se uzavírá pouze na dobu určitou). Proto je v případech nájemních bytů žádoucí řešit situaci už během rané a penitenciární péče.

Ideální je situace, kdy se propuštěný může vrátit do bytu či rodinného domu spadajícího do jeho vlastnictví, nebo který může užívat na základě nájemní smlouvy. Možnost trvalého či alespoň přechodného bydliště závisí na úrovni vztahů k blízké, či vzdálenější rodině, jejímu hmotnému zázemí, na vztazích k přátelům a známým propuštěného, rovněž na dalším vývoji těchto vztahů.

Pokud je propuštěný přijat do zaměstnání s poskytnutím zaměstnanecké ubytovny či služebního bytu, je stabilita jeho bydlení závislá na stabilitě pracovního poměru.

Mezi další možnosti patří uzavření nájemní či podnájemní smlouvy nebo placení ubytovny. Třeba však poznamenat, že tato možnost přichází v úvahu jen pokud má propuštěný k dispozici dostatek finančních prostředků.

Z propuštěných s nevyřešeným bydlením se stávají často bezdomovci.

Pokud nepřichází v úvahu některé ze shora zmíněných případů řešení bydlení, je na obci zajistit propuštěným, kteří mají trvalý pobyt na jejím území, podle svých schopností ubytování v zařízeních sociální péče, která spravuje³⁵. Obec může též přidělit obecní byt. Pokud nedojde k řešení otázky bydlení ani tímto způsobem,

---

35 z. č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

přichází v úvahu využití pomoci soukromých subjektů.

Iniciativy vzniklé po listopadu 1989 (viz výše), prošly určitým vývojem, některé se nově konstituovaly, jiné se dokázaly etablovat, a některé zanikly.

Občanská, církevní a charitativní sdružení a organizace lze členit podle druhu poskytované sociální pomoci na subjekty poskytující³⁶:

1. materiální pomoc (šatstvo, jídlo apod.):

- ADRA – charitativní organizace adventistické církve
- Česká katolická charita
- Český Červený kříž
- SOS Centrum Diakonie Českobratrské církve evangelické (řecký pojem diakonie – znamená služba, služba bližnímu v nouzi, tento pojem je mezinárodně užíván k označení sociální práce církví).

2. Poradenskou pomoc (v situaci nouze, krize):

- Sdružení pro pomoc propuštěným vězňům a lidem v nouzi
- Centrum Diakonie Českobratrské církve
- Společnost na pomoc pronásledovaným a vězněným
- Podané ruce
- Domov Matky Terezy
- Klíč – nadace
- EXODUS – středisko křesťanské pomoci mladým v krizi.

Pro poskytování poradenské pomoci jsou využívány ve velkém měřítku i státní zařízení: krizové centrum psychiatrických klinik, RIAPS – regionální institut ambulantních psychosociálních služeb a další.

---

36 Černíková, V.: Sociální ochrana (kriminologický pohled na terciální prevenci), Policejní akademie ČR, Praha 2005

3. Sociální péči, která diferencovaně zahrnuje stravování, osobní hygienu, ubytování, zdravotní péči a také integrativní program:

- **Azylové domy** – vznikají ve velkých městech, které jsou jejich provozovateli. Svým klientům poskytují ubytování a možnosti k uspokojení osobní hygieny – včetně vyprání a usušení prádla. Za pobyt se platí 10 – 40 Kč za noc. Platí se předem a pokud klient nemůže zaplatit, je nucen ubytovnu opustit. Ubytovací doba činí 3 měsíce. V azylových domech pracují sociální pracovníci, kteří při příchodu klienta vyplní jeho registrační kartu a jsou ochotni poskytnout mu radu ohledně řešení jeho sociální situace. Klient se musí podřídit řádu azylového domu.

I když mají propuštění možnost využít azylové domy, neradi tam přicházejí. V azylových domech platí jistý řád, který jsou nuceni dodržovat. Nesmějí např.: kouřit, platí zákaz požívání alkoholu, dámských návštěv, pracovníci azylových domů se je snaží přimět aby získali pokud ne práci, tak alespoň nárok na některé sociální dávky. Často jsou – nikoliv vždy neoprávněně – azylové domy nazírány propuštěnými jako druhé vězení. Na druhou stranu však třeba vzít v úvahu, že propuštění kladou na první místo potřebu svobody. Pokud mají možnost, tak se řádům neradi podřizují. To je důvodem toho, že azylové domy jsou nejvíce vytíženy v zimním období. Propuštění jsou někdy vedeni pod fiktivními adresami.

- **Armáda Spásy** – je křesťanská organizace, která vznikla v Anglii v 60. letech 19. století. Odtud se rozšířila do 53 zemí světa. Pracuje s různými marginálními skupinami obyvatelstva – s bezdomovci, propuštěnými vězni, alkoholiky, narkomany, prostitutkami, chudými. K jejich problémům přistupuje s kultivovaným sociálním citěním a s vysokou úrovní sociální práce. Z Československa odešla Armáda Spásy v roce 1951 v době represí proti křesťanským organizacím, vrátila

se v roce 1991.

Poskytuje následující služby:

- ubytovny pro bezdomovce, ve kterých je poskytováno ubytování, stravování, osobní hygiena včetně poskytování služeb sociálního pracovníka, podmínkou ubytování je vejít v kontakt a registrace u sociálního pracovníka. Sociální pracovník podněcuje klienta k tomu, aby řešil svoji sociální situaci, začal pracovat. Za ubytování klienti platí diferencovaně dle finančních možností,
- denní střediska poskytují sociální služby obdobné jako na ubytovnách ale bez bydlení, jsou rozšířené o určité sociální služby, které si klient hradí – kadeřník, pedikér, specializované pro lidi důchodového věku, postižené,
- realizují programy, kde je poskytována odborná i duchovní podpora a pomoc – např.: pro narkomany, tělesně postižené, opuštěné matky s dětmi, pro problémy stáří, ...
- přidělují potraviny ve svých distribučních střediscích,
- navštěvují vězněné, navazují s nimi kontakt, nabízejí pomoc a podporu v řešení jejich sociální situace,
- veškeré poskytování sociální péče Armádou Spásy směřuje k pozitivnějšímu vnímání budoucnosti a k zaktivizování sil klienta integrovat se do společnosti.

Naděje – jde o dobrovolné sdružení občanů s cílem vybudovat a rozvíjet služby lidem v nouzi na základě křesťanských principů. Při své činnosti poskytují hmotnou, morální, zdravotní a duchovní pomoc.

Sociální práce je zaměřena na :

- programy pro „třetí věk“
- programy pro mentálně postižené
- programy misijní
- integrační programy

Jsou určené na pomoc lidem v akutní nouzi a lidem sociálně dezintegrovaným a

integrační program je určen těm lidem, kteří pomoc potřebují a jsou ochotni ji přijmout a kteří jsou též schopni podřídit se a plnit určité požadavky.

Integrační program je navržen stupňovitě, zařazení klienta a jeho umístění v příslušném středisku se řídí jeho mírou dezintegrace. Integrační program má čtyři stupně, kde poslední stupeň představuje samostatné bydlení s občasným kontaktem sociálního pracovníka a za účelem pomoci a kontroly dosažené integrace.

Poskytované služby jsou následující:

- první sociální pomoc (první kontakt, osobní hygiena, nasycení, ošacení, dobré slovo)
- ubytování ve společné ubytovně – striktní dodržování řádu
- ošacení, obuv ze sbírek
- osobní hygiena, hygiena domácího prostředí, rozvíjení nebo obnovení těchto návyků
- sociální a právní poradenství
- zdravotní vyšetření, prevence, osvěta
- pracovní poradenství a zprostředkování práce
- kurzy českého jazyka pro uprchlíky
- osvěta
- křesťanská, duchovenská a pastorační péče.

Vzniklé iniciativy přispívají k obohacení sítě poskytovaných sociálních služeb ve vztahu k jedincům s problémy v sociální adaptaci a sociální integraci. V současné době jsou významnými, ustálenými subjekty realizace sociální prevence a prevence kriminality. Začíná se rozvíjet systémová spolupráce i s institucemi státními.

IV.2. Otázka pracovního uplatnění

Jeden z předpokladů reintegrace je nalezení pracovního uplatnění. Platí to zejména v případech, kdy propuštěný není zajištěn pobíráním důchodu, nebo svým

majetkem. Dalším problémem je zadluženost propuštěných – dluží např. za pobyt ve vězení a za služby právního zástupce, což nebývá zrovna malá částka. Při hledání práce jsou však značně znevýhodněni.

Příčiny znevýhodnění můžeme shrnout takto: Záznam v trestním rejstříku, společenské stigma, nereálné představy uchazečů, špatný psycho-sociální stav, zadluženost, malá, nebo žádná podpora okolí³⁷. K uvedeným znevýhodněním je podle mého názoru nutno zařadit i neexistenci či ztrátu pracovních návyků.

1. Záznam v trestním rejstříku – velké množství zaměstnavatelů požaduje pouze zaměstnance s čistým trestním rejstříkem. Tuto podmínku nejsou propuštění schopni naplnit. Zaměstnavatelé nejsou ochotni přijímat propuštěné. Je to dané i jejich negativními zkušenostmi (např.: pracovní poměr zaměstnavatelé rozvážou často bez dalšího šetření, v okamžiku, když na pracovišti začne docházet ke krádežím. Na druhou stranu třeba přiznat tendenci určité skupiny propuštěných ke krádežím pokud nemají nad sebou adekvátní dohled). I když existuje snaha motivovat zaměstnavatele přijímat propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody, nemají tato snažení velký úspěch.
2. Společenské stigma – osoba, která se dopustí trestné činnosti a je za ní odsouzená je následně ještě podruhé sankcionována společností, která má tendenci takového člověka „onálepkovat“ jako zločince. Samozřejmě čím závažnějšího trestného činu se jedinec dopustí, tím větší společenské stigma si nese. Z těchto důvodů takový člověk inklinuje k vyhledávání skupiny lidí, ve které ho toto stigma nebude nijak handicapovat – tedy znovu deviantní

---

37 Pecharová, J.: Lidé propuštění z výkonu trestu odnětí svobody jako riziková skupina uchazečů o zaměstnání, seminární práce, Masarykova univerzita, 2007

skupinu, což zvyšuje riziko opakovaného páchaní trestné činnosti. Celý proces pak připomíná začarovaný kruh.

3. Nereálné představy uchazečů – lidé dlouhodobě odtržení od společenského dění mohou mít nereálné představy o svých schopnostech a o pracovních podmínkách. Klient si například představuje nereálně finančně vysoko ohodnocenou práci, toto ohodnocení však není možné vzhledem k jím dosaženému vzdělání docílit. Přesto však odmítá práci za běžnou mzdu.
4. Špatný psycho-sociální stav – po propuštění z věznice se člověk bez dobrého sociálního zázemí často ocitá sám, někdy dokonce bez zajištění základních potřeb. Dlouho žil v „jiném světě“ věznice a je pro něj obtížné zvládat návštěvy úřadů kvůli sociálním dávkám, hledat si práci apod. Může mít různé komunikační bariéry, a trpět různými osobními problémy. Může mít snížené sebevědomí a z tohoto důvodu nebýt schopný prosadit se, nebo naopak, může mít sebevědomí značné a působit neurvale až agresivně. Celkově tyto problémy můžeme shrnout jako sníženou míru sociální citlivosti způsobenou dlouhodobým pobytem v izolovaném prostředí.
5. Zadluženost – Zadluženost můžeme vnímat jako významnou položku na seznamu problému, které zhoršují psycho-sociální stav člověka. Může propuštěného paralyzovat natolik, že má přímý dopad na jeho neschopnost uplatnit se na trhu práce. Je také často důvodem k volení alternativních způsobů získávání finančních prostředků – tedy kriminální činnosti.
6. Malá podpora okolí – Nezaměstnanost má těžký dopad na sebevědomí a sebehodnocení každého jedince, kterého postihne. V takovou chvíli všichni potřebujeme podporu okolí. O to více člověk, pro kterého je nezaměstnanost pouze jedním z mnoha velkých životních obtíží, se kterými musí zápasit. Lidé s kriminální minulostí však málokdy mají rodiny, nebo přátele schopné je

adekvátně podpořit. Častěji mají silné vazby na jiné lidi z kriminálního prostředí.

7. Neexistence či ztráta pracovních návyků v důsledku pobytu ve vězení. U takového klienta se stává, že najednou přestane dojíždět do práce apod.

Ačkoliv zákon stanoví povinnost úřadů práce věnovat zvýšenou pozornost občanům, kteří mají ztíženou možnost uplatnění na trhu práce, praxe je diametrálně odlišná. Úřady práce jsou často k problémům této skupiny obyvatelstva lhostejné. Žadatelům o práci jsou nabízena místa, která jsou již obsazená, nebo pro tyto uchazeče nevhodná (např. z důvodu požadovaného výpisu z rejstříku trestů). Propuštění z výkonu trestu se stávají neumístitelnými, i když většina z nich by byla schopna užít se vlastní prací.

V případě podmíněně propuštěných Probační a mediační služba prověřuje, zda odsouzení žádající o podmíněné propuštění mají skutečný příslib zaměstnání, zda tedy nejde jen o fiktivní pracovní poměr, který jim má pomoci na svobodu. Příklad zaměstnání je velmi důležitý při rozhodování o podmíněném propuštění s uložením dohledu. Kromě toho Probační služba spolupracuje s vládními i nevládními organizacemi a podílí se na programech posilujících možnosti jejich klientů získat a udržet si zaměstnání. Jsou zaměřeny například na to, jak mají sestavit životopis, jak mají mluvit s potenciálním zaměstnavatelem při pohovoru a jak vyřídit náležitosti na úřadu práce, a jak mluvit o tom, že má dotýčný záznam v rejstříku trestů.

Probační a mediační služba někdy přímo komunikuje se zaměstnavatelem. To znamená, že může po dohodě s klientem zaslat potenciálnímu zaměstnavateli dopis, který může být určitou "zárukou" toho, že uchazeč o práci je pod kontrolou. Zaměstnavatel v takovém případě nemusí mít takovou obavu ho zaměstnat,

případně může se službou i částečně spolupracovat³⁸.

Získání práce je teprve prvním krokem k resocializaci. Rozhodující je schopnost udržet si práci. Tuto schopnost má podporovat terapeutická činnost sociálního kurátora, intervence psychologa či psychiatra. V zařízeních azylového typu zpravidla pracovníci zařízení dohlížejí na dodržování pracovního režimu klienta. Některé azylové domy přímo zajišťují svým klientům možnost výkonu práce, kterou považují za nezbytnou součást terapie. Pro usnadnění pracovního uplatnění propuštěných byly vypracovány např. tyto programy³⁹:

Projekt ŠANCE

Projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem EU a státním rozpočtem ČR v rámci evropského programu EQUAL.

Mezi cíle projektu patří vytvoření strategie změny postojů a motivace zaměstnavatelů při zaměstnávání osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody (dále VTOS) a dále prosazení nově vyvinutých nástrojů do regionálních a národních politik, případně včetně adekvátních legislativních změn. Model práce s klienty je založen na kontinuálním přechodu odsouzeného do civilní společnosti, s klientem je pracováno půl roku před propuštěním a půl roku po propuštění. V prvním bloku, tedy ve VTOS, je práce s odsouzenými zařazenými do programu projektu realizována regionálními koordinátorkami projektu. Nabídka aktivit s cílem vytvoření podmínek pro sociální reintegraci odsouzených obsahuje: individuální práci, motivační program, kurz komunikačních dovedností, PC kurz, rekvalifikační kurz, kurz právního minima, přednášku o pracovních podmínkách v EU.

V druhém bloku, po propuštění z VTOS, je práce v programu realizována

---

38 Zdroj: www.pmscr.cz

39 Zdroj: www.pms.cz

www.spi.cz – stránky Sdružení pro probaci a mediaci v justici, což je občanské sdružení založené v roce 1994, jehož posláním je podporovat konstruktivní řešení konfliktů v komunitě jako nástroj pro předcházení a řešení trestné činnosti.

především mentory a obsahuje zejména: individuální práci s klienty dle aktuálních potřeb, pomoc při hledání zaměstnání, při jednání s úřady a zaměstnavateli, při řešení osobní situace.

Při realizaci projektu je mj. věnována pozornost zachovávání principů zohledňování potřeb obou pohlaví, inovativnosti a mezinárodní spolupráce. Koalice Šance je na mezinárodní úrovni členem skupiny Open Windows.

Motivační a učební programy pro osoby s kriminální minulostí jako opatření ekonomické a sociální integrace a prevence recidivy (MUP)

Program je realizován od 01.09.2006 do 30.06.2008 (22 měsíců) Realizátorem je Sdružení pro probaci a mediaci v justici (dále jen SPJ), které spolupracuje s Probační a mediační službou ČR (dále jen PMS ČR) Projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem ČR.

Projekt je zaměřen na rozvoj níže uvedených forem práce s osobami, které se dostaly do konfliktu se zákonem:

1. Učební program – mladiství (dále jen UP)
2. Motivační program ZZ (Získej zaměstnání, dále jen ZZ)
3. Mentoring

Učební a motivační programy využívají stejné metody – skupinovou práci (cca 7 – 10 klientů ve skupině) a kognitivně-behaviorální přístup.

Cílem programů je minimalizovat rizika recidivy trestné činnosti mladistvých (UP) i dospělých (ZZ) pachatelů, vést je k odpovědnosti a chránit společnost. Programy také pomohou účastníkům získat nové a posílit stávající dovednosti potřebné k nalezení a udržení si pracovního místa.

Učební program – mladiství je akreditovaným probačním programem a je zaměřen na uvědomění si důsledků svého chování a prevenci recidivy. Program je nastaven ještě o modul pracovní integrace, kde si účastníci mohou nacvičit jak psát životopis, jak absolvovat výběrové řízení a atp.

Motivační program ZZ (Získej zaměstnání) je realizován ve věznicích pro osoby před propuštěním z výkonu trestu a ve spolupráci se středisky PMS ČR. Cílem programu je zvýšit šanci osob podmíněně propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody nalézt a udržet si zaměstnání, minimalizovat rizika opakování trestné činnosti pachatelů, vést je k odpovědnosti a chránit společnost.

Klient je v rámci programu veden k vytvoření a osvojení si alternativních strategií chování, které mu umožní nalézt a udržet si zaměstnání a vyhnout se dalšímu kriminálnímu jednání. Dále je klient konfrontován se svým kriminálním chováním, veden k přemýšlení nad vlastní trestnou činností.

Program obsahuje 24 hodin, přičemž frekvence i délka jednotlivých setkání je přizpůsobena možnostem klientů.

Program má strukturovanou podobu a je zaměřen na:

- rozpoznání problémů v osobním životě klienta,
- řešení problémů klienta krok za krokem,
- trestní minulost klienta s důrazem na rozvoj jeho silných stránek, které sníží riziko recidivy,
- posilování klienta při budování vztahů s rodinou a okolím,
- posilování dovedností důležitých pro získání a udržení si zaměstnání,
- nácvik efektivní komunikace při jednání s úřady,
- využití volného času v období hledání zaměstnání.

Mezi povinnosti účastníků patří dodržování předem daných pravidel

programu – účast, dochvilnost, aktivní spolupráce na programu.

Klientům, kteří absolvují učební nebo motivační program, je poskytnuta individuální asistence *mentora*. Mentor je vyškolený dobrovolník, kterého s klientem spojuje příslušnost ke stejnému sociokulturnímu prostředí (např. k romské komunitě).

Do cílové skupiny tedy patří osoby po výkonu trestu odnětí svobody a mladiství pachatelé trestných činů. Další skupinu tvoří příslušníci etnických menšin a osoby z jiného sociokulturního prostředí (Romové, cizinci žijící na území ČR)

IV.3. Otázka bezprostředních potřeb

Jedná se o doklady, či finanční prostředky, se kterými propuštěný disponuje.

Co se dokladů týče, není ojedinělé, že odsouzenému po dobu výkonu trestu odnětí svobody platnost dokladů propadne a on se nepostará o vydání nových např. prostřednictvím sociálního kurátora, nebo blízké osoby. Neuvědomují si potřebnost dokladů například pro získání sociálních dávek, zaměstnání apod. Sociální kurátor tak buď odkáže klienta na příslušný úřad, vysvětlí postup vybavování a klient si sám na základě těchto informací doklady vybaví. Někdy je však potřebné s klientem na úřad zajít. Stává se, že klient doklady ztratí, nebo mu je ukradnou. Jsou i případy, kdy jedna a tatáž osoba potřebuje vybavit doklady vícekrát za rok.

Po propuštění vzniká určitá časová prodleva mezi propuštěním a obdržetím finančních prostředků. Množství peněz, se kterými propuštěný disponuje závisí i od toho, jestli ve věznici pracoval, nebo nikoliv. Pokud ano, je možnost, že přichází na svobodu s určitou částkou peněz. Ne všichni jsou však schopni si ji ušetřit na více než jeden den. Většina propuštěných však penězi nedisponuje.

Pokud propuštěný není nijak finančně zajištěn, je nutno řešit hrozící hmotnou krizi. § 7 odst. 5 vyhlášky č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny odsouzeného,

umožňuje poskytnout při propuštění příspěvek do 2000 Kč, pokud odsouzený nemá úložné postačující k úhradě nezbytných potřeb, tyto prostředky nemá na účtu ve věznici, na účtu v bance a ani je nemůže získat jiným způsobem, například od příbuzných nebo zastupitelského úřadu státu, jehož je občanem.

Dále je možné poskytnout příspěvek ve výši 1000 Kč podle § 37 písm. e zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, o jejíž přiznání rozhoduje sociální kurátor.

Na dávku však není nárok. Je jí možné žádat i opakovaně, součet vyplacených částek za kalendářní rok však nesmí převýšit čtyřnásobek životního minima jednotlivce⁴⁰.

Další možností je využití dávek sociální péče, které nejsou účelově určeny propuštěným ani občanům společensky nepřizpůsobeným, ale v daném případě se pro jejich přiznání klient sociálního kurátora kvalifikuje.

IV.4. Sociální poradenství a terapie

Sociální poradenství je jednou ze složek sociální péče poskytované sociálním kurátorem. Účelem poradenství je pomoci klientovi zorientovat se ve své sociální situaci. Může mít povahu jednorázové pomoci, ale i dlouhodobého procesu. Poradenství spočívá ve vysvětlení problému, se kterým se klient potýká a způsobu, jak je možné ho řešit, může však nabýt i charakteru výchovně terapeutické činnosti zaměřené na osobní rozvoj klienta a jeho sociálních dovedností. Činnost kurátora je zacílena na to, aby jeho klient získal realistickou představu o své situaci a svých vlastních možnostech. To se děje prostřednictvím rozhovorů s klientem o jeho představách o budoucnosti.

Terapeutická činnost usiluje o dosažení pozitivní změny klientovy osobnosti, postojů, hodnotové orientace, řešení partnerských a rodinných vztahů. Někdy pomůže již samotné vyslechnutí problému. Nebezpečí terapeutické činnosti spočívá ve vytvoření závislosti na sociálním kurátorovi. Cílem má být pomoci klientovi

---

40 Životné minimum je stanovené v § 2 z. č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

vybudovat si vlastní vztahy. Pokud jde o klienty s psychickými poruchami, či jejich příznaky, je žádoucí navázat spolupráci s psychologem či psychiatrem.

Kapitola V. PŘEKÁŽKY ÚČINNÉ POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE

V.1. Právní

Postpenitenciární složka kontinuální péče není v právním řádu dostatečně upravena. Úprava obsahuje pouze výčet druhů péče, které obce poskytují. Není upraveno postavení sociálního kurátora, jeho základní práva a povinnosti ani kritéria, které se při výběru uchazeče uplatní. Spolupráce subjektů kontinuální péče rovněž není obsažena v zákoně a je tak ponechána na praxi.

V.2. Organizační

Výkon postpenitenciární péče byl svěřen obcím. Poskytují ji v současnosti (prostřednictvím sociálního kurátora) v zásadě toliko obce s rozšířenou působností. Přejednost agendy z okresních úřadů na obce vedl v řadě případů ke spojení funkce sociálního kurátora s výkonem dalších nesouvisejících činností. Kumulace agendy byla kritizována již před zrušením okresních úřadů, a tento vývoj tak nelze hodnotit jinak než jako další zhoršování předpokladů pro účinné poskytování postpenitenciární péče. Ministerstvo práce a sociálních věcí v důsledku reformy veřejné správy převedlo do samosprávného sektoru metodické vedení sociálních kurátorů. Nejsou k dispozici podklady, které by umožňovaly zhodnotit, jak v současné době krajské úřady tuto agendu vykonávají.

V.3. Hmotné

Sociální kurátor potřebuje pro výkon své funkce náležitě hmotné vybavení. Za prvé by měl disponovat samostatnou kanceláří, která by byla vhodná pro vedení terapeutických rozhovorů s klienty. Překážkou soukromého rozhovoru bývá přítomnost dalších pracovníků, nebo nevhodného zařízení, což značně stěžuje úspěšnou práci s klientem.

Druhým problematickým okruhem je možnost využívání služebních vozidel za účelem navštěvování odsouzených ve výkonu trestu, respektive vyhrazení příslušných prostředků na úhradu nákladů takovýchto cest. Kromě toho je žádoucí, aby byl sociální kurátor vybaven vhodným technickým zařízením zvyšujícím efektivitu práce.

Míra zajištění hmotných předpokladů práce závisí na finanční situaci obce a její ochotě prostředky přidělit.

Nedostatky v této oblasti mají dopad na průběh přechodu odsouzeného z penitenciární do postpenitenciární péče.

V.4. V osobě sociálního kurátora

Poskytování sociální péče klade vysoké nároky na odbornost a osobnost sociálního kurátora. Musí umět pracovat s problematickými jedinci. Jeho přístup má být lidský, ale zároveň má sociální kurátor působit autoritativně. Vůči svým klientům musí mít značnou schopnost empatie. Nezbytná je dobrá orientace v sociálních vztazích. Situaci klienta je nutno vnímat v rámci sociálního klimatu dané oblasti. Dále by měl být sociální kurátor seznámen s činností státních a samosprávných orgánů, jakož i soukromých subjektů, jejichž činnost se typicky překrývá s potřebami jeho klientů. Velkou roli hraje schopnost sociálního kurátora jednat s třetími osobami a přimět je ke spolupráci.

Sociální kurátor se opakovaně setkává s více či méně narušenými jedinci, je svědkem prohřešků a opakované recidivy bez ohledu na svou usilovnou práci na

jejich reintegraci. Následně se může dostavit pocit marnosti, kurátor svou činnost vnímá jako neúčinnou, zbytečnou. Na své klienty začíná pohlížet jako na nenapravitelné a začíná volat po přísnějších trestech a tvrdším zacházení. Takováto profesní rezignace má negativní dopad jak na úroveň poskytované péče, tak na psychiku sociálního kurátora.

V.5. V osobě propuštěného

Zásadní překážkou může být narušenost propuštěného. Ať již jde o negativní důsledek výkonu trestu odnětí svobody či toliko neschopnost v jeho průběhu dosáhnout u odsouzeného pozitivní změny, je sociální kurátor postaven před otázkou jak toto narušení sanovat do té míry, aby u klienta mohlo dojít k reintegraci do společnosti. Základním problémem u klientů je pasivita a nezáměr na sobě pracovat. Někteří klienti se snaží toliko prostřednictvím sociálního kurátora získat maximální možný okamžitý prospěch či očekávají, že postpenitenciární péče od nich nebude vyžadovat vlastní aktivitu. Cílem sociálního kurátora je proto své klienty dostatečně motivovat ke spolupráci.

Další překážkou mohou být vžití vzorce chování propuštěných, tendence k agresi, nízký intelekt a intelektuální zanedbanost. Velký význam má, jako už bylo výše zmíněno, úroveň vztahů k rodině a okolí.

Kapitola VI. POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE VE VYBRANÝCH EVROPSKÝCH STÁTECH⁴¹

VI.1. FINSKO

---

41 Zdroj: www.pmscr.cz

Podle zákona je možné o podmíněné propuštění požádat po odpykání poloviny resp. Dvou třetin výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody, mladiství pachatelé mohou být propuštěni dříve a to po výkonu jedné třetiny nepodmíněného trestu. V případě mladistvých recidivistů pak po uplynutí poloviny nepodmíněného trestu. Vězni nebezpeční pro své okolí nebo pro sebe si odpykají 5/6 nebo i celý trest. V případě odsouzení na doživotí je vězeň propuštěn po 12 letech, u mladistvého po 10 letech. Milost je možné udělit po vykonání 10 nebo 12 let trestu. V praxi je podmíněně propuštěno cca 99% odsouzených.

V říjnu 2006 začal platit nový zákon o výkonu trestu odnětí svobody, který zavedl některé nové instituty, např. u recidivistů – pachatelů závažných násilných trestných činů – už není možné podmíněné propuštění, dále byl zaveden institut podmíněného propuštění spojeného s dohledem ještě před řádným termínem – tj. dříve než po odpykání poloviny trestu odnětí svobody. Šest měsíců před termínem podmíněného propuštění může vězeň požádat o zkušební umístění mimo věznici. Zkušební propuštění s dohledem se posuzuje podle typu trestného činu, podle předpokladů k dodržování řádného života na svobodě. Odsouzený se musí zavázat, že bude dodržovat stanovené podmínky a že bude v kontaktu s věznicí. Dozor nad propuštěným vykonává věznice. Pokud vězeň poruší podmínky, následuje výzva nebo přímo přerušení zkušebního propuštění. Pokud v této době propuštěný spáchá trestný čin, soud rozhodne o vykonání zbytku trestu. Zkušební doba činí 1 rok. O podmíněném propuštění rozhoduje ředitel věznice.

Recidiva ve Finsku je poměrně vysoká, do 3 let se do výkonu trestu odnětí svobody vrací asi 55% osob. Mezi nejčastější rizika recidivy, podle finských odborníků, patří:

- kladný vztah ke kriminalitě

- vazba ke kriminálnímu prostředí
- užívání omamné látky
- oslabená schopnost řešit krizové situace

VI.2. VELKÁ BRITÁNIE

Spolupráce Vězeňské služby a Probační služby nabyla novou formu před dvěma lety, kdy se obě služby spojili v jednu organizaci tzv. NOMS (National Offender Management Service), což umožňuje lepší informovanost a kvalitnější práci s odsouzenými.

O podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, rovněž o navrácení odsouzeného zpět do vězení rozhoduje Parolová rada. Je složená z odborníků z řad soudců (vyšších i nižších), státních zástupců, pracovníků Probační a Vězeňské služby, psychiatrů, psychologů, nezávislých právníků a bezúhonných občanů. Výhodou Parolové rady je její nezávislost a rychlost rozhodování. Rozhoduje na základě jasně stanovených kritérií a její rozhodnutí je možné kdykoliv přezkoumat. Rozhodování se děje zpravidla bez účasti odsouzeného. V případě potřeby je však možné, aby se vyjádřil prostřednictvím videotelefonu přímo z věznice.

Ve Velké Británii byl dále vytvořen systém MAPPA⁴². Je to soubor směrnic, jejichž cílem je řízení pachatelů s vysokým rizikem – slouží k ochraně společnosti a to tím, že si různé instituce (police, Probační a Vězeňská služba, lékaři, pracovní

---

42 Další systém, který určuje rizikovost pachatele je systém OASys. Obsahuje několik částí: riziko recidivy a faktory vedoucí k trestné činnosti, riziko vážné újmy a podrobná analýza ostatních rizik, vyhodnocení a zvážení rizik, plánování řízení a způsobu zacházení s pachatelem, sebehodnocení pachatele.

centra, protidrogová centra, atd.) předávají informace o rizikových pachatelích s cílem mít o nich co největší přehled a předcházet jejich rizikovému chování. Vytvářejí se týmy specializované na práci s vysoce rizikovými pachateli.⁴³ Denní program každého úředníka je individuální. Běžně se v průběhu dne věnují zpracovávání zpráv, aktualizacím hodnocení pachatelů, konzultacím s pachateli, jejich návštěvám ve věznici, atd. Od dubna 2006 byl zaveden systém, kdy jeden probační pracovník vede případ pachatele kontinuálně od počátku až do konce⁴⁴. Četnost návštěv pachatele ve středisku upravuje Národní standard. Tento je závazný po celé zemi. Pachatel má povinnost přihlásit se u svého probačního pracovníka 24 hodin po podmíněném propuštění. Další konzultace je realizována tři dny poté. Během tohoto krátkého období je povinností probačního úředníka zpracovat plán dohledu. Podmínky pro pobyt na svobodě jsou u této kategorie pachatelů velice přísné. Důraz je kladen především na ochranu společnosti.

ZÁVĚR

Závěrem bych chtěla shrnout problémy postpenitenciární péče.

Spolupráce mezi sociálními kurátory a sociálními pracovníky ve věznicích se za posledních pár let zlepšilo, i když jsou tady ještě nedostatky. Například neúčastí sociálních kurátorů na programech realizovaných ve výstupních odděleních věznic. Ke spolupráci a tím i ke zefektivnění kontinuální péče však byl zprovozněn systém, který upozorňuje sociální kurátory na to, že bude propuštěna osoba, která spadá do jejich působnosti. Takto je alespoň zčásti vykompenzovaná nepovinná povaha postpenitenciární péče. Kurátor má takto možnost, jakmile se dozví o brzkém propuštění klienta, navázat s ním kontakt a upozornit ho na možnost využití pomoci sociálního kurátora.

---

43 Např. londýnský tým se skládá z 5 úředníků, 1 nekvalifikovaného pracovníka a dalšího pomocného administrativního aparátu.

44 Dříve byl pachatel předán jinému pracovníkovi, pokud se riziko jeho pobytu na svobodě snížilo.

V oblasti poměrně nových sociálních služeb je málo sociálních pracovníků – jde o sociální pracovníky působící v azylových domech, domech na půl cesty, ... Jejich náplň práce je stejně jako u sociálních kurátorů velmi široká. Patří sem od přijímání klienta, vedení agendy klienta, pomoc s vyřizováním žádostí klienta, tedy činnosti administrativního a ekonomického charakteru, až po pomoc v běžném životě při realizaci běžných sociálních dovedností, sociálně právní poradenství, zprostředkování kontaktů na instituce a odborníky, provázení klienta, realizace specifických terapeutických aktivit. K tomu se připojuje, že náplň práce subjektů postpenitenciární péče, není upravena zákonem. Dále chybí bezplatné odborné právní poradenství.

Zajištění hmotných potřeb propuštěného prakticky závisí od sociálního kurátora – na jeho schopnosti „vyjednat“ pro svého klienta co nejlepší podmínky (např.: zajištění bydlení, či hledání nebo udržení práce, udržení rodinných vztahů apod.)

Co se týče bydlení, ještě stále není dostatek možností ubytování pro osoby bez přístřeší. Problémem je i to, že za většinu z nich je třeba platit, stejně jako za služby zde poskytované, což může být pro propuštěnou osobu bez práce či jiného příjmu nebo majetku dost problematické. Z toho vyplývá, že i možnost pronájmu bytů pro propuštěné, který by mohla zajistit obec připadá v úvahu jen pokud má propuštěný práci, či jiný příjem. Návrhy na budování zařízení, kde by byli propuštění soustředěni a vystaveni specializované péči a dohledu by neslo s sebou hrozbu nahromadění narušených jedinců, kteří by se navzájem podporovali v nežádoucím životním stylu. Z tohoto hlediska se jeví jako vhodnější vytvářet zařízení komunitního typu, které umožňuje bezprostřední každodenní kontakt „dohlížejícího“ pracovníka. (na druhou stranu je otázné nakolik by osoby propuštěné z výkonu trestu ocenili takový dohled, když vezmeme v úvahu, že se neradi zdržují v samotných azylových domech, kde je odrazuje existence určitého režimu)

Další nedostatek bývá vytýkán v oblasti poskytování finanční podpory. V

současnosti může propuštěný dostat po propuštění za podmínek § 7 odst. 5 vyhlášky č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny odsouzeného příspěvek 2000 Kč a okrem toho může žádat o další příspěvek ve výši 1000 Kč podle § 37 písm. e zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Vystávají tady problémy dva. Jednak jde o to, že tato suma je nedostačující pro krytí životních potřeb propuštěného. Avšak argumentem proti přiznání vyšší částky je to, že většina propuštěných nijak nešetří (zpravidla utratí peníze např. na alkohol, hry, atd.) a i kdyby obdrželi sumu vyšší, pravděpodobně by jim stejně nepostačovala.

Co se týče pracovního zařazení, už zaměstnávání odsouzených ve vězení je problémem pro nedostatek pracovních míst. Po propuštění se klienti z výše uvedených důvodů těžko uplatňují. Zpravidla se zaměstnají jen v případě, že jim je nabídnuta práce někým z rodiny, či přátel. Bylo by vhodné motivovat zaměstnavatele aby zaměstnávali osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody. Další možnost by spočívala v umělo vytvářených pracovních místech. Nebezpečí je však tady stejné jako při vytváření společných ubytoven.

Lze shrnout, že současná postpenitenciární péče postrádá alespoň základní úpravu v zákoně, což vyvolává mnoho nedostatků v této oblasti a do jisté míry i znemožňuje účinnou resocializaci pachatelů. Kromě toho by bylo vhodné pokračovat v trendu otevřených věznic a více obznamovat společnost s aktivitami uvnitř vězení, rozvíjet kontakt s vnějším sociálním prostředím, zvyšovat zaměstnanost odsouzených už ve věznicích. Významné zlepšení by přinesla i možnost postupnějšího přechodu z výkonu trestu odnětí svobody do společnosti.

Oblast postpenitenciární péče je bohužel v současnosti na pokraji zájmu odborné i široké veřejnosti. Podle převažujícího názoru, jsou prostředky vynakládané na pomoc poskytovanou odsouzeným mrháním financí, které by mohli být účelněji vynaloženy jinde. Je však nutno si uvědomit, že postpenitenciární péče není jen balíkem služeb, které jsou poskytovány pro propuštěné, ale je i nástrojem prevence.

Snaží se čelit recidivě a rozmáhání negativních jevů ve společnosti (jakým je např.: bezdomovectví, či alkoholismus). Tyto nepříznivé následky nese nejen propuštěný ale i společnost sama.

Jedním z účelů trestního práva jako takového je ochrana společnosti před trestnými činy. Bez postpenitenciární péče by tento účel nebyl naplňován. Trest odnětí svobody sám o sobě nestačí pro nápravu a reintegraci pachatele do společnosti. Nese s sebou řadu faktorů, které znovuzačlenění naopak brání. Tím se dostáváme ke druhému aspektu, spíše morálnímu. Sama společnost určuje jaké testy bude možno uložit za trestné činy. Pokud se rozhodne umožnit ukládání trestu odnětí svobody, měla by si uvědomit také negativa z něho plynoucí a poskytnout pachatelům reálnou šanci napravit se.

Literatura:

ČERNÍKOVÁ, V. - MAKARIUSOVÁ, V. - SEDLÁČEK, V. *Sociální ochrana*. 2. rozšířené vydání. Praha: Policejní akademie České republiky, 1998.

ČERNÍKOVÁ, V. - SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2002.

ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana. Kriminologický pohled na terciální prevenci*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005

CHALUPOVÁ, J. Etické předpoklady práce sociálního kurátora. In *Postpenitenciární péče na rozcestí*. Praha: Ústav státu a práva ČSAV, 1991.

CHALUPOVÁ, J. Má vězení alternativu? In *Sociální práce s pachateli*. Praha: Leges, 1992.

Jakou šanci mají propuštění vězni. Besedu moderoval Vacek, E. In. *České vězeňství*, 1996, č. 1.

MERNÍK, J. *Základy penologie*. Brno: Masarykova univerzita, 1998

NOVOTNÝ, O. a kol. *Trestní právo hmotné: Obecná část*. Praha: ASPI Publishing, 2003

NOVOTNÝ, O. - ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, 2004.

Ohlasy na besedu sociálních kurátorů. Mgr. Bednářová, Z. In *České vězeňství*. 1997, č. 1.

O limitech sociální práce a pomoci. Připravil Vacek, E. In. *České vězeňství*, 1999, č. 1.

PECHAROVÁ, J. *Lidé propuštění z výkonu trestu odnětí svobody jako riziková skupina uchazečů o zaměstnání*. Seminární práce. Masarykova univerzita v Brně, Fakulta sociálních studií, Katedra sociální politiky a sociální práce. Jaro 2007

Rozhovor s probačními pracovníky. Připravil Vacek E. In *České vězeňství*, 1996, č. 5-6

Se sociálními kurátory u kulatého stolu. Besedu moderoval Vacek, E. In. *České vězeňství*, 1996, č. 5-6

Sociální síť? To jsou přece lidé, kteří ji vytvářejí... Lubomír Bajcura In *České vězeňství*, 1996, č. 5-6

VANTUCH, P. Stav a perspektivy systému postpenitenciárního působení v Československu. In. *Právník*, 1990, č. 11.

VOŇKOVÁ, J. Postpenitenciární péče na rozcestí. In. *Postpenitenciární péče na rozcestí*. Praha: Ústav státu a práva ČSAV, 1991.

VOŇKOVÁ, J. - CHALUPOVÁ, J. Sociální práce s pachateli. In *sociální práce s pachateli*. Praha: Leges, 1992

ZAPLETAL, J. Zločin jako volba. *Kriminalistika*, 2003, č. 3.

ZAPLETAL, J. a kol. *Prevence kriminality*. 2. přepracované vydání. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005

Použité internetové stránky:

www.justice.cz

www.cevap.cz

www.iksp.cz

www.mpsv.cz

www.pmscr.cz

www.spj.cz

www.seznam.cz

www.vscr.cz